

HAVLÍČKOBRODSKO

1821

1971

1676/0

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
1971

HAVLÍČKOBRODSKO

1821

1971

HAVLÍČKOBRODSKO

1821

1971

Vlastivědný sborník

Sg: 1676/0	
Knihovna Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod	
Př.č. 2819	MDT

Muzeum Vysočiny
Havlíčkův Brod
příspěvková organizace

1971

V posledních letech došlo na havlíčkobrodském okrese k rozvoji a k zintenzívnění činnosti na celém širokém úseku vlastivědné práce, která se soustřeďuje kolem okresního vlastivědného střediska zřízeného v roce 1967. Působnost tohoto okresního kulturního zařízení je značně široká. Zabírá v celém rozsahu především úsek muzejní práce, tj. sběr, zpracování a využití muzejního materiálu, péči o vedení místních kronik, stejně jako celou síť památníků a městských muzeí na okrese.

Další významnou složkou vlastivědné činnosti jsou úseky památkové péče a ochrany přírody, které tvoří rovněž samostatná oddělení okresního vlastivědného střediska. Také zde je rozsah činnosti celookresní a v posledních letech je možno vykázat řadu úspěšných akcí zejména v péči o památkové objekty na okrese.

Čtvrtým samostatným oddělením okresního vlastivědného střediska je galerie se svými speciálními sbírkami knižních ilustrací.

Úsek vlastivědné činnosti se v poslední době také značně zprofesionalizoval a do budoucna se ještě počítá s určitým růstem počtu odborných pracovníků. Každý z jednotlivých vlastivědných úseků má také aktivy dobrovolných pracovníků, které jsou velmi platnými pomocníky, s jejichž existencí a zájmem o práci také plně počítáme.

Všechny tyto skutečnosti, plány do budoucna a význam vlastivědné práce jsou důvodem, pro který se domníváme, že je nutno začít s vydáváním vlastivědného sborníku, v němž by se mohly soustřeďovat veškeré nové poznatky z tohoto úseku. Zveřejňování vlastivědných zpráv bude mít jistě i svůj význam osvětový, především při výchově mládeže k socialistickému vlastenectví.

O spolupráci při vydávání sborníku projevil zájem také okresní archiv, z jehož fondů by bylo rovněž možno čerpat velmi zajímavé a cenné údaje. Ve vydávání vlastivědných materiálů již určité tradice jsou a to ve Zprá-

vách městského muzea, které vycházely v Brodě v letech 1904—1938. První číslo nového vlastivědného sborníku, který nese název „Havlíčkobrodsko“, je celé věnováno znamenitému českému novináři a významné postavě národního obrození — našemu rodáku Karlu Havlíčku Borovskému. Bylo připravováno k vydání v rámci oslav 150. výročí Havlíčkova narození v r. 1971

Přáli bychom si, aby toto první číslo bylo dobrým počátkem v naší snaze o seznamování veřejnosti s vlastivědnou prací a jejími problémy na Havlíčkobrodsku.

Redakce.

K LITERÁRNÍM POČÁTKŮM KARLA HAVLÍČKA

(Nad materiály z rukopisné pozůstalosti)

Havlíčková rukopisná pozůstalost obsahuje mnoho písemností, které vydávají svědectví o jeho životě a díle. Jsou to — vedle obsažných výpisků z četby a množství bibliografických záznamů — zápisky nejrozličnějšího druhu: osobní, deníkové, memoárové a cestopisné, glosy k četbě, rozličné poznámky studijní a pracovní, nápady a myšlenky k literární práci, koncepty a fragmenty literárních pokusů. Seřadíme-li tento materiál chronologicky, vytváří plynulou řadu od doby studií až po léta internace v Brixenu — i když ovšem jednotlivá období Havlíčkova života nejsou zastoupena rovnoměrně ani co do počtu ani co do významu dokumentů. Také charakter zápisů je v různých fázích vývoje odlišný. Velmi bohatě a všestranně je např. doložen pobyt v Rusku (1842—44), a to materiálem, který dává nahlédnout dosti hluboko do procesu formování Havlíčkova uměleckého a názorového profilu. Naproti tomu zápisky z let brixenského vyhnanství (1851—55) nejsou tak početné a mají povahu spíš biografickou.¹⁾ Ovšem u postavy, jakou je Havlíček, si ceníme každého dokumentu, který sebeméně vypovídá o utváření jeho osobnosti a uměleckém růstu, o genezi jeho tvorby, o jeho myšlenkovém i tvůrčím snažení, cílech, záměrech.

V tomto příspěvku bychom chtěli upozornit na několik prozaických náčrtů a zlomků z let 1840—42, tedy z doby pobytu v semináři a následujícího roku soukromých studií v Praze. Některé z nich byly jednotlivě otištěny, jiné nikoliv.²⁾ Jsou to materiály neúplné a skrovné, důležité však tím, že spadají do časného období příprav na příští životní dráhu, kdy se Havlíček ještě neprojevil výrazným tvůrčím činem a z něhož nám i po životopisné stránce zůstává mnoho utajeno. Je možno najít mezi nimi některé spojitosti a tak aspoň částečně rekonstruovat určité prvky tehdejšího Havlíčkova myšlenkového světa.

Do Havlíčkova básnického díla se období let 1840—42 promítlo hrstkou vlastenecko-politických, revolučně-romanticky laděných veršů, které.

¹⁾ Viz M. Řepková - R. Havel: Havlíčkův pobyt v Rusku ve světle rukopisných dokumentů a Brixenské zápisky K. Havlíčka, edice ve sborníku Literární archiv 1971, v tisku.

²⁾ Rukopisy jsou uloženy v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, který dal laskavé svolení k jejich studiu i publikování.

nazírány samy o sobě, nevykazují bezprostřední souvislost s jeho příští satirickou tvorbou. Jsou to básně Bratře Čechu, Vrahu Rakušane, Dumka na Batelovském vrchu, Do památní knihy v Bukovině v Tatrách, Stará píseň a Zdvihni se, zdvihni,³⁾ která se později v roce 1848 dostala s názvem Blanická do jednoho z dobových zpěvníků (Zpěvník slovanský II, vydáný ve Vídni). Tato skutečnost jistě svědčí o životnosti veršů, které svého času bouřlivě vyjadřovaly vlastenecké citění a nadšení mladého Havlíčka:

Zdvihni se, zdvihni, starý český lve,
andělé troubí k válce do krve.
Pomsty brána se odmýká,
táhnou svatí od Blaníka.
Hr, na Němce! hr, na vraha!
Na Vídeň Praha!

Mohlo by se zdát, že vznik těchto básní byl podmíněn pouze literární tradicí a konvencí, a nepochybně v nich můžeme zjistit vztahy k některým vlasteneckým veršům Máchovým (Dumka), Klácelovým, Sabinovým aj. (Báseň Zdvihni se, zdvihni poukazuje např. motivem Blaníka, pojmenováním „vrah“, užitím citoslovcí i jinak ke Klácelovu Hlasu z Blaníka nebo ke Kalinově Vojenské.) Avšak prozaické fragmenty, které se z doby Havlíčkových básnických počátků zachovaly, přibližují nám citové, duchovní i myšlenkové klima, z něhož se ony patetické verše zrodily, a přesvědčují nás o tom, že byly zároveň inspirovány autentickými, bezprostředními, bolestně osobními prožitky. Jsou jejich doplňujícím protějškem a organicky zapadají do významového kontextu Havlíčkových básnických prvotin, zároveň však naznačují i jeho první kroky na cestě k satíře.⁴⁾

Když Havlíček na podzim r. 1840 vstupoval do pražského arcibiskupského semináře, vedlo ho tam — spíše než náboženská víra, kterou si ovšem přinášel z domova — vlastenecké a slovanské uvědomění, k němuž se nedávno předtím propracoval. O několik let později, v dopise příteli Janu Klumparovi z Moskvy 24. ledna 1844,⁵⁾ o tom píše: „Především Vám musím pověditi, že jsem hned na počátku svých filosofických studií v Praze šťastnou náhodou přišel do rukou slovánštině. Náhledy, že se němčinou našemu ná-

rodu a jazyku křivda činí, že se tak chytrým způsobem poznenáhlu vykořeniti a z počtu národů vystrčiti má, nebyly napřed v hlavě mé tak jasné; a ačkoli jsem již z mládí miloval svou vlast, přece teprv v Praze jsem se naučil znáti cestu, na které pokračovati musím, nemá-li být všechna láska marná, planá... Umínil jsem si tedy posvětit se docela češtině, ... a proto jsem... vstoupil do teologie.“ Dále vykládá o svém tehdejší předsvědčení, „že v kněžském úřadě v nynějších okoličnostech naší vlasti nejvíce pomáhati a český národní duch rozšiřovati můžeme.“

Avšak protičeská, germanizující výchova v semináři ho záhy nenechala na pochybách, že jako kněz by své národně uvědomovací poslání plnit nemohl. O hluboké duševní krizi, vyvolané tímto poznáním, výmluvně hovoří zlomek Havlíčkových zápisků ze semináře z března 1841:

„... Sám toliko na bedrách vleku ukrutnou myšlenku, kterouž mi láska vstúpila, jinou lásku ze srdce zapudivši — a to srdce na tu lásku k vlasti jaksi s úžasem hledí...“

Láska k vlasti a Slovanstvu brojí ve mně proti právům člověčenstva! Římské dějiny mne pokazily — —. Křesťanské náboženství a hlavně matka má vychovaly mne k vlídnosti; rozum však a opět láska — ten plamen srdce mého — káže mi nevlídnost — a na tuto stranu se nakloniti musím!!!⁶⁾

Co Havlíček míní onou „ukrutenskou myšlenkou“ a „nevlídností“, napovídá věta, v níž promlouvá jako bojovník proti nepřátelům národa: „Já divoký, odhodlán vrahům hlavy sraziti a rozsápat na kusy to plémě vyzábělých tváří...“ Je to tedy zřejmě myšlenka odporu a vzpoury, oděná do výrazu silně emotivně zbarveného. Na jiném místě zápisků lituje, že nemá přítele, s nímž by mohl tuto myšlenku a bojové odhodlání sdílet: „Mohli jsme trónem spolu zatrásti — mohli hnát útokem na ty hradby...“

Kdybychom neměli z tohoto období jiných dokladů, bylo by možno se domnívat, že šlo pouze o ojedinělý výbuch okamžitých nálad. Avšak o několik měsíců později, v noci z 26. na 27. ledna 1842, tedy již dosti dlouho po odchodu ze semináře, skládá Havlíček *Modlitbu vlastencovu*,⁷⁾ vytrysklou z pocitů úzkosti a obav o přítomnost i budoucnost národa:

Vyryjte <to> do desek železných, že v Praze roku 1842 byl ještě český společenský bál! — Kde těch Čechů nabrali?

³⁾ Citujeme z nich podle vydání Havlíčkova Básnického díla, připraveného J. Běličem v Národní knihovně 1950.

⁴⁾ Stranou pozornosti ponecháváme soubor studentských parodií ze semináře, které tvoří specifický celek. Viz o nich ve studii M. Řepková, Počátky Havlíčkovy satiry, Česká literatura 1956, 4, kterou tento příspěvek do jisté míry doplňuje.

⁵⁾ Originál v Literárním archivu PNP.

⁶⁾ Dochovalo pouze v otisku ve studii V. Zeleného Ze života Karla Havlíčka, Osvěta 1872, s. 649.

⁷⁾ Otiskuje rovněž V. Zelený v uvedené studii. Zde však citujeme podle rukopisu uloženého v Literárním archivu PNP, který je zřejmě opisem původního textu a na němž Havlíček poznamenal: „Opraveno 1843 v Moskvě.“ — Špičatými závorkami vyznačujeme zde i v dalších citátech z rukopisů Havlíčkovy škrty.

Bože! Můj Bože! Nedej nám vyhynouti v otroctví, nám, jejichž otcové se nepoddali celé Evropě! Dej nám setrvalost v pracích a požehnej vše, co započiná čistá láska k vlasti a ku slávě <proslulých> velikých otců našich. Nedej vrahům šlapati nám na šije u hrobů otců našich, před nimiž utíkávali otcové jejich; ale smiluj se nad matkou chudou naší vlasti a rozmnožuj její dobré syny!

Veliký, dobrý otče! <žehnej snáš> Plyň tam nad nimi plesajícími, a odpusť jim, jestli někdy pro milostné usmání jedné dcery české na jeho bratří a sester svých zapomínají. — Bože, který jsi mne <tráp> obklíčil kolem okolo, který jsi vysoko nade mne postavil všelikou radost a hluboko pode mnou všelikou naději: dovol mi aspoň tuto noc za ně za všechny proklínat naše vrahy!

Dovol mi v oku mém sjednotit zůřivost veškerých jinochů českých!

Dovol mi překročiti meze síly své a dovol mysliti jen na chvíli, jak drtím v rukou všem našim vrahům najednou hlavy a prsa, jen jedno, <jedno> jen jediné okamžení!!!

Svatí duchové [...]

Zde je myšlenka odboje vyjádřena snad ještě určitěji a důrazněji. Autostylizace je rozvedena do šíře daleko větší než v zápiscích a nabývá rysů monumentálnosti dané tím, že pisatel se představuje jako jediný, osamocený mluvčí a zástupce národního kolektivu. Výraz lásky k vlasti a nenávisť k jejím utlačovatelům je velmi intenzivní a jeho účinnost zvyšuje forma modlitby, odvolávání se k nejvyšší nadsvětské autoritě, četné exklamace, anaforické opakování slov, celkově vzrušené ladění projevu.

Havlíček se patrně několikrát, opakovaně pokoušel dát literární výraz horoucímu vlasteneckému citění, které ho tehdy zcela uchvacovalo. Alespoň tomu nasvědčují dva další fragmenty, vyznačující se blízkou stylistickou i obsahovou příbuzností s oběma citovanými dokumenty. S *Modlitbou vlastencovou* motivicky, myšlenkově i významově úzce souvisí krátký úryvek nadepsaný *Dívám našim* — snad koncept jakéhosi žalobného vyznání, které chtělo vyslovit všechnu hořkost národního ponížení. Vracejí se tu motivy prokletí, křivdy, vrahů, vzpomínek na velkou minulost, pošlapání národní důstojnosti:

Když samotén v dobách staré slávy se procházím a podepřen o chladný kmen vzdychaje k Vídni hledím, atd.

Plamen mi v očích šlehá a krev se bouří, a žene mi skrz usta proklínání vrahů našich, kteří otcům našim po srdcích šlapali, a nás, jejich děti, a vaše, ó dívky, ... o dědictví přivedli.

Je tu však ještě jeden prvek navíc: konkrétní označení nepřítele, sym-

bolizovaného „Vídni“ — tedy reálný motiv politický, zaznívající i z refrénu básně *Zdvihni se, zdvihni*. V následujícím zlomku je s tímto symbolem spjata už zcela nezakrytě vyslovená touha po odplatě, pomstě, motiv odboje historicky i morálně oprávněného:

Berlín a Vídeň vyhladiti musíme na památku a věčnou výstrahu všem utiskovatelům národů: Constantinopl.

Pokyne nám Bůh a učiníme spravedlivou pomstu nad pelešmi tyranstva a doupaty zlomyslných podvodníků člověčenstva a škůdců [...]

Novum je i to, jak se tu Havlíčkova pozornost přesunuje od osudu úzce národního do širších oblastí: mluví o „všech utiskovatelích národů“, o „tyranstvu“ vůbec, o „podvodnících člověčenstva“. Patrně nepochybíme, když si toto rozšíření obzoru spojíme s básní *Do památní knihy v Bukovině v Tatrách*, kde úvaha o útlaku Poláků, Čechů, jižních Slovanů i Rusů vyúsťuje ve vidinu obecné vzpoury, která by smetla všechn národnostní útisk alespoň ve slovanském světě:

... to bychom veleli
hlasem z Tater hromů:
Videň, Berlín, Petrov
ať padnou do hrobu!

Na otázku, odkud Havlíček čerpal námět a představy boje za svobodu, není odpověď nesnadná. Byly to tradice polského povstání z r. 1830, k nimž se ostatně přihlásil už mnohem dříve — snad jen zpola uvědoměle — tím, že v rétorice v Německém Brodě přeložil báseň J. Mosera *Přisahá tisíc u Varšavy kleče*,⁸⁾ oslavující hrdiny tohoto povstání. Jestliže Máchova generace prožila ony pohnuté události, které zasáhly svým vlivem a povzbuzujícím příkladem národy Rakouska tísněné metternichovským režimem, jako bezprostřední současnost, Havlíček zachytil jejich ještě značně živý ohlas zprostředkovaný jednak literaturou, jednak osobními vztahy. Už v semináři se učil polštině, a brzy po odchodu z něho četl Mickiewiczovy *Księgi naroda Polskiego* (v jeho pozůstalosti je uložen úryvek překladu z nich). Zároveň si opisoval polské revoluční písně (malý úhledný sborníček se též dochoval mezi jeho rukopisy). Přímý kontakt s polským prostředím pak mu poskytlo přátelství se dvěma haličskými studenty, L. Skarszewskim a J. Skirlińskim, s nimiž o prázdninách r. 1842 podnikl cestu do jejich domova. Na této cestě podle svých zápisů⁹⁾ navštívil v Krakově hrob T. Kościuszky,

⁸⁾ Otiskuje Mil. Novotný v Havlíčkově *Knize veršů*, 2. vyd., 1938, s. 259.

⁹⁾ Otisk v citované studii V. Zeleného, I. c., s. 658n.

vůdce povstání z r. 1794, nad nímž plakal, i jeho mohyly. Na dalším úseku cesty, vedoucím přes Slovensko, vznikla právě báseň Do památní knihy v Bukovině v Tatrách.

Utopické představy a sny o možnosti národně osvobozovacího boje, podněcované a živené vědomím, že v nedávné polské minulosti se takovýto boj uskutečnil, promítly se do dalšího z náčrtů dosti originálním způsobem. Havlíček se v něm pokouší o formulování etických či právních zásad platných v revoluční situaci, naznačuje nutnost přehodnocení obvyklých norem a zvyklostí, nastolení nového pořádku v případě, že by taková situace vznikla. Obrací se k těm, kdož by se nesobecky, z čistě lásky k vlasti odhodlali povstat na její obranu, se zvláštní výzvou:

Zapomeňte na ten čas (boje a povstání) na všeliký úřad, žaloby, procesy, rozsudky i zákony a příkázání boží. (Uznáte-li jen jedno příkázání boží neb lidské, již to vrahové proti vám užijí za prostředek a dokáží vám z něho, že je máte poslouchat.) Každý z vás, jenž cítí v duši své lásku k vlasti a k svým potlačeným bratrům a zná se dobře, že osobního zisku nežádá, buď si sám úřadem, králem, apelací a Bohem. <žal> Obžaloby rozsud, potrestej každého bezbožného a zrádce sám za sebe, bez všelikého odpovídání krom svého dobrého svědomí a srdce.¹⁰

Na druhé straně soucítění s polským národním osudem, spojovaným s údělem vlastního národa, přibližovalo Havlíčkovi také myšlenku jakéhosi slovanského mesianismu, jehož polskou podobu strhujícím způsobem proklamovalo právě zmíněné dílo A. Mickiewicze. Zcela zřetelně se taková myšlenka ozývá z apostrofy vybízející veškeré Slovanstvo k šíření vlastní kultury po celém světě:

Vzhůru, plemeno slovanské, k vážnému Španěli, k hbitému Franku a starostovi anglickému poneste lípy a bohy a hudbu a řeč — a vzdělání. — Ať štěbetaví v Paříži běhouni a samovtipní čínské zemi syni o Slovanech se učí. Ať alkorán <odh> odloživ Turek zpanštilý ctí, co Slovanstvo světu zvěstovalo. A pakli, co třiatřicetiletý mladík dvanácti základními kameny založil tisíců z potomků k potěšení, se poboří: aj! Slavie, nechť z tvých Tater zazní, jako z Horebu, světu zákony!

E. Chalupný ve své monografii¹¹) dává tomuto zlomku, který otiskuje (a u něhož konstatuje též kollárovsou a jungmannovskou inspiraci), smysl jen úzce náboženský, což, zdá se nám, není interpretace zcela vý-

stižná. Mimoto Havlíčkovi nepochybně křivdí, když poznamenává, že tu „mluví o Slovanech asi tak, jako němečtí ‚Kulturträgri‘ o Němcích“ (s. 126). V kontextu ostatních náčrtů a veršů vnímáme dnes — přes všechn trochu naivní patos — spíše citovou opravdovost tohoto provolání, touhu po kulturním vzestupu pokořovaných slovanských národů a výzvu k probuzení jejich hrdosti a sebevědomí. Ostatně Havlíčkovo tehdejší přemítání o osudu národa a Slovanstva se asi neomezovalo jen na podobné blouznivé projevy, nýbrž mělo patrně i racionálnější aspekty. Napovídá to doklad velmi reálného uvažování o vztazích jedince k národnímu celku, vyslovující morálně přísný postulát nezištné práce pro vlast, která má být samozřejmostí a nemá očekávat odměny:

Prokáže-li někdo vlasti nějakou službu, neudělejte z něho hned svátost a boha, ať se nenaduje, a je-li člověk sobecký, ... nepoužije vaši důvěru k svému, ne k obecnému (dobrému) užitku: ale považujte každou službu, i tu nejznamenitější, za povinnost, a neoslovujte pro ni žádného; neboť kdo jest dobrý, sloužiti vám bude i pak, nevyhledávaje žádnou slávu, ale jen etnost: a špatných soběků se tím zbavíte.

Konečně ještě malý soubor drobných rukopisných fragmentů obsahuje začátek jakési stati, který se však tematicky vzdaluje ostatním textům tohoto období a pro tuto svou ojedinelost se poněkud vymyká zařazení mezi ně. Můžeme jen usuzovat, že patrně nějak souvisí s vnitřními zápasy, v nichž Havlíček postupně ztrácel své prvotní iluzivní představy o světě a propracovával se k přísně rozumovému pohledu na skutečnost, který je později pro něho tak příznačný:

Rozumný člověk.

Rozum, ačkoli sotva kdo domyslí, že ho nemá, přece jen velikou prací a mnohým štěstím lidé dostávají. Vlastní zkušeností a bádáním v dějinách našeho pokolení dozvěděl jsem se, že odjakživa (ovšem vyjímaje tu dobu, dokavad lidstvo se ještě tuze nedělilo od zvěře) na světě bývali lidé mnohými znaky od svých ostatních spolubratrů lišící se. Pokud mi v krátkosti možná bude, vypočtu několik těchto znaků:

1. Mnozí z našich spolubratrů nevěřili na to náboženství, které právě za jejich časů panovalo. Nejznamenitější z těchto jsou sami zakladatelé nových náboženství.¹²⁾

¹⁰⁾ Zapsáno na rubu fragmentu „Berlín a Vídeň vyhladiti...“

¹¹⁾ Havlíček, 1929.

¹²⁾ E. Chalupný v citované monografii otiskuje na s. 126 poslední odstavec.

Zlomkovité materiály, které jsme dosud citovali, představují ovšem dosti různorodou tříšť, zaznamenávají pouze útržky pocitů, myšlenek a nálad, a vypovídají o Havlíčkově tehdejší myšlení spíš ve svém úhrnu než jednotlivě. Vedle nich se však dochovalo několik souvislejších a i rozsahem větších textů s ucelnější tematikou, v nichž je Havlíčkův vztah k dané společenskopolitické realitě, který je zjevně hlavním námětem všech jeho prozaických prvotin, vyjádřen zřetelněji a konkrétněji. Jsou zajímavé i svou žánrovou a slohovou odlišností, hledáním pevnějšího tvaru a výstižného slovesného podání.

První z nich je vyprávění o jezdcí a koni, které Havlíček sám označuje jako bajku. Jejím pravému smyslu by však bylo nesnadno porozumět bez výkladu, i když ironický nadpis aspoň zdaleka naznačuje, že se nějak týká habsburského panování nad českým národem. Teprve připojená explikace spolu s latinskou poznámkou pod čarou, rovněž na prvý pohled ironickou, objasňují její skutečný význam: za příběhem jazykově i stylisticky ještě velmi neobroušeným a výrazově i obrazově poněkud drsným je skryto hořce sarkastické vidění tvrdě spoutaného, nemilosrdně využívaného národa, ovládaného státní a církevní mocí:

Imitatio styli in Księgi narod[a] etc.
vel biblii.¹³⁾ V semináři 1841.

Otcovská vláda

Bájka bez mravného naučení

Pán nějaký na bystrým hnědáku sedě klusal po ledové půdě. Tu naň pokřikovali kluci: „Pane! Kůň váš nemá podkovu na přední levici!“ — Pán seskočiv hbitě dolů, po kováři se sháněl a velikou mzdu za okování volně zaplatil. Za jezdcem zvolala bába: „Ten panáček má vousy! Však by si byl zajisté hnáty potloukl tam na tej hladině!“ — Avšak kovář nesvědomitý hladkou a ochozenou koňovi podbil podkovu, hnědák od pána ostře hnán klouzнул a nohy polámал. Tu se pán pěšky po ranhojiči sháněl a na sněh nic nedbaje do města pádil. Dobře učinil, neb kdyby jen o půl hodinky lékaře byl promeškal, pěšky by byl musil na věky věkův vyšlapovati. — Na vyléčenym hnědáku kluše panisko všude přímo ouvozy, vedle propastí, přes strůmky přeskakuje, tleská rukama, chechtá se a těší z pracných kroků ubohého hnědáka. Tu ho znovu bodá do žeber, křovinu dosti vysokou přehmatí chtěje. Hnědák se nape, poslední silou vznese se, za strůmky propast, hnědák letí dolů,

¹³⁾ Napodobení slohu Knih národa [polského] nebo biblického.

jak to fičí!, prask!, na skalínách střeva se vyvalila —, duši vypouští. Panáček na měkko padl — na tělo koňovo — a roztlučená střeva poduškou mu byla — hnátům si neuškodil, však že jezdit nemůže hořekoval. Konečně kůži hnědáku stáhnul, podkovy utrhal, žíně ořezal, krásnou ohlávku smeknul a všechno zpeněžil.

Kůň hnil, červi ho žrali, a okolojdoucí ho pro smrad kleli. — Konec.

II. Historka bez titulu*)

Rodina habsburská zasedla na stoličce královskou v Čechách. Jezovité pak velikým křikem hlásali, že má národ hrůznou sílu pohoršlivých spisů a že se tím kazí. I nařídilo se jezovitům spisy popáliti. — Avšak jezovité popálili všechny a národ ničehož neměl, čím by se poučil. I rozmahala se hloupost v národu a surovost panovala u veškerého jednání, a protivoval se lid berně císařské a kněžskému naučení se posmíval.

Nebudeme jistě na tento pokus přikládat vysoká literární měřítká. Jestliže se Havlíček ve vstupní poznámce přihlašuje ke slohovému vzoru slavného díla polského revolučního romantismu a k bibli, zůstává dosažení obou vzorů jen zbožným přáním. Pozoruhodné je především samo téma i jeho pojetí a zpracování, úsilí vyjádřit — a to právě určitou drastičností celého podobenství a tvrdou ironií — bezohlednost habsburské „otcovské vlády“, tragiku jednoho úseku českých dějin i současné situace národa. Nepochybná je těsná souvislost s nejstaršími Havlíčkovými českými verši z doby semináře, v nichž vůbec poprvé vyslovuje výzvu k protestu a odporu, podněcenou rovněž poučením o národní historii:

Bratře Čechu, shod' černou hazuku!
Hazuku též římští vrazi měli,
co v Konstanci Husa upálili!

Bratře Čechu, podupej komžičku!
Bílé komže jezovité měli,
co nám naši slávu popálili.

*) Si quis diceret, historiam hancee cum priori fabula conexan esse, vel sensum illius explicare: anathema sit.¹⁴⁾

¹⁴⁾ Kdyby někdo řekl, že je toto vyprávění ve spojitosti s předchozí bajkou nebo že vysvětluje její smysl, budiž zlořečen.

Že Havlíček své bajce přikládal i později jakýsi význam, o tom svědčí fakt, že si ji mezi svými papíry pečlivě uchoval a vezl s sebou i do Ruska, kde ji také teprve dodatečně označil datem i místem vzniku. Podobně to učinil i s jiným svým literárním pokusem z doby seminárních studií, s alegorií o lvu a draku (který se nakonec mění v průhledný symbol dvouhlavého rakouského orla), jejíž smysl je rovněž zřetelně politický. Někdy r. 1843 v Moskvě, v konceptu dopisu nezjištěnému adresátu, snad seminaristovi nebo knězi, jež oslovuje „Velebný pane Rozumný!“, s nímž polemizuje o církevních věcech a jemuž sděluje svůj plán vydat satirický „pastorální“ román ze života kněžstva *Páni bratři*,¹⁵⁾ píše mimo jiné ironicky: „Nepochybují, že pracujete v dějinách vlasti naší. Abyste tedy viděl, že si duo faciunt idem, non est idem,¹⁶⁾ ukáži Vám, *jak* já v české historii pracuji. Kladu to bez nadpisu, uhodněte, co to je. Přitom (bohdá) zpozorujete, že biblí čítám také, třebaš z špatných úmyslů, avšak Omnia ad maiorem Dei atd.“¹⁷⁾ Následuje text alegorie, v níž je možno dešifrovat historii vlády Přemysla Otokara II. (ztráta alpských zemí, nad nimiž po určitou dobu vládl, bitva na Moravském poli) a vzestupu habsburského rodu. Proti původní verzi, vzniklé v semináři, kterou otiskujeme, je prepis v jednotlivostech stylisticky upraven, nadepsán *Obraz XII* (což by snad svědčilo o plánu na větší soubor podobných alegorií) a rozčleněn na šestnáct odstavců. Nejspíše z obavy před cenzurou dopisů potlačil Havlíček v prepise přímá pojmenování (Němci, Vídeň).¹⁸⁾ Přeskrtnutý úryvek v závěru konceptu (*Polsko*) mohl by napovídat záměr vypočítat analogickým způsobem i tragický úsek polských dějin, jeho osudné rozdělení mezi tři mocnosti (Rakousko, Prusko, Rusko) v r. 1795. Vliv biblického slohu, na nějž Havlíček naráží v dopise, je v alegorii daleko zjevnější než v předešlé bajce:

I vidím táhnout hejno havranů od západu na východ, a přistupují před trůn lva, a prosí ho: „Králuj nad námi!“ A slyším královského lva odpovídat: „Odstupte ode mne, duše otrocké, nekraluje lev, jenom nad svými.“ I krákoralo hejno havranů a odletělo na západ a zapadlo do pustin švejcarských, a nalezlo tam hladového draka a pravilo mu: „Buď naším králem!“ Atd. . .

¹⁵⁾ Srov. V. Zelený, l. c., s. 655. — Koncept dopisu je v Literárním archivu PNP.

¹⁶⁾ Dělají-li dva totéž, není to totéž.

¹⁷⁾ Rozuměj Omnia ad maiorem Dei gloriam, tj. Všechno pro větší slávu Boží.

¹⁸⁾ E. Chalupný ve své monografii přetiskuje na s. 124–5 ukázkou z druhé verze alegorie a úvodní slova z konceptu zmíněného dopisu. Původní text publikuje v příloze jako fotokopii (za s. 128).

I vyvalil se černý dvouhlavý drak z ledových skalín švejcarských a hrnul se soptě sírou a ohněm na královského lva: a za drakem se hnulo stádo dravých <Němců řvoucích> havranů a řvalo: „Ubijme <toto královské zvíře> lva, hrdého lva!“ A otázal se <královský> lev komonstva svého: „Mám-li toho draka rozsápati sám, a nebo naň jen <vyštvaťi psů svých ouředníkův> vyslati věrné své?“ A vstoupil satan do srdcí rádců lvových a pravili: „Pane! Nech, ať hodíme draku tomu pannu jednu krásnou z dítek našich, a <až> když ji <žráti> dráti bude, shrneme se na něj a ubijeme ho.“ I hodili mu pannu štyrskou. Ale hladový drak <ji> pohltil ji jedným rázem. I hodili mu opět pannu krajňskou: a drak ji opět pohltil. I hodili mu potřetí pannu rakouskou: a když i tu pohltil hladový drak, ztloustl náramně a zesílil se, a lev mu již nemohl více odolati. I porazil černý dvouhlavý drak královského lva a podrtil mu kosti, a sesypali se na něj oni, nad nimiž královal drak, a zervali mu hřivu <a podrtili> a navěšeli ji na draka černého, krále svého. A aj! viděl jsem se draka svíjet, a blejskalo se a hrom bil přenáramně, země se otřásala, a sírový dým omráčil mne. <když jsem procitnul seděl jsem u přemoženého> Procitna viděl jsem seděti u mrtvolvy lva velikého <černý> dvouhlavého orla, <ale> peři měl ještě nažloutlé od hřivy lvové, ale pořád mu černalo. I odlítl orel a sedl si na Vídeň a královal nad <Němci> havrany. Lev si zalezl do houštin a hojil si žebra podreená.

<*Polsko*. I octnul jsem se na velikém hrobě, a z toho hrobu vykmítalo malé světýlko a tři černí orlové okolo něj seděli, aby ho svět neviděl, a fofrovali na něj křídly, aby uhaslo.>

Poslední z větších Havlíčkových prvotín, nedokončené pojednání o revolucích, zdá se být jakoby teoretickým shrnutím, zobecněním a také upřesněním jeho tehdejšího politického myšlení, jemuž, jak jsme viděli, daly základní směr studentské sympatie k polskému revolučnímu hnutí, poznání národní minulosti i osobní zkušenosti z pobytu v semináři. To, co je jinde v drobných zlomcích vyjádřeno mlhavými obrazy vzpoury, odboje a pomsty, modlitbou, povzdechem, symbolicky či jinotajně, ve verších pak plamennými bojovnými výzvami, objevuje se zde v podobě promyšlené účelově úvahy pracující s logickými argumenty a jasnými pojmy. Geneticky pozoruhodná snad může být okolnost, že Havlíček svůj tehdejší přitakávající poměr k revolucím manifestoval přibližně v téže době i nepřímou, totiž svéráznou kritikou knihy dvorního rady von Eckhartshausena Was trägt am meisten zu den Revolutionen itziger Zeit bei? . . . (Mnichov 1791), v níž se revoluce odsuzují. V exempláři knihy, který mu daroval přítel J. Klejzar,

označil Havlíček autora na titulním listě německým přípiskem jako „absolutního osla“. Na předsádce knihy nakreslil mimoto oslí hlavu s poznámkou „Hofrat“ (tj. „dvorní rada“) a na jiném místě poznamenal: „Herkules vykonal dvanáct hrdinských kusů; já přečetl tuto knihu. Havlíček.“¹⁹⁾ Není vyloučeno, že vznik rozpravy o revolucích mohl být v souvislosti s četbou tohoto díla a odmítavou reakcí na ně. — Pojednání je psáno německy. Zde otiskujeme v překladu a originální znění připojujeme na konci celého příspěvku.

N. I.

Revoluce a mor znamenají již po několik století v běžné řeči totéž, a proto poctivě smýšlející, skutečně ctnostný muž, mluví-li s davem, neuzivá rád tohoto slova. Je ovšem možné, že *touha* po revoluci je často konečnou myšlenkou jeho nejkrásnějších tužeb, že se mu *skutečnost* revoluce jeví jako stupeň k blaženosti jeho národa (a tedy i k jeho vlastní): avšak vyslovit toto závažné slovo nemůže, a to už jenom z chytrosti ne. Neboť:

1. Stádný dav,^{**} ne zvyklý chápat slova rozumem a odjakživa jen lhostejně ukládající nové pojmy ve skladišti svého ducha, děsí se ho jako posedlý. U takového člověka si mohu akt usuzování představit jen jako něco velmi komického, a každý mi v tom asi bude muset dát za pravdu. Vidím totiž všechny myšlenky této zpola rozumné bytosti (jichž ovšem není tolik jako andělů podle výpočtu pana X...) seřazeny jen jako hradbu, přes jejíž hoření pravidelně vyrovnané špice (| | | | | | | |) se chce nová myšlenka při usuzování dostat. Jestliže její vyvýšeniny a prohloubeniny zapadají do vyvýšenin a prohloubenin hradby, sklouzne přes ně a zařadí se jako nový článek; jestliže nezapadají, musí se od onoho místa, v němž narazila na prvou špici, valit zpět, všechny články hradby se otřesou a vyprovázejí myšlenku z hlavy jako vesničtí psi pocestného. — Špicemi, které tvoří překážku a zaplašují myšlenku revoluce, jsou ony krásné zásady, které nám za náš groš (sobotales) ráčí poskytovat naše otcovské vlády a z nichž si v hlavách svých podda-

ných (vulgo dětí) připravují pohodlnou podušku, na níž může jejich tyranie bezpečně a pohodlně spočívat. Nevykrmuje se snadno zdarma několik tisíc našich (budoucích) kolegů! „Nemůžeš-li ukrást celou pečení, dej z ní kus hlídacímu psu! Macchiavelli. — — — — — Zde nechávám každému místo k přemýšlení.

2. Nejčastěji se má věc tak, že revoluci mohou dobře vést jen ti, kteří ji navrhli. To je však vystavuje nebezpečí, že by jim při tom mohly být podkládány sobecké úmysly.^{***)}

Tato okolnost a ještě mnoho jiného způsobuje, že nikdo, komu záleží na tom, aby měl o něm dobré mínění lid (a komu by na tom nezáleželo, když dobré mínění lidu je možno považovat za kapitál!), neodváží se tuto myšlenku rozvířít, neboť jinak by mohl být jistě považován za člověka neklidného, po změnách toužícího, každou vyšší moc odmítajícího, a v nejlepším případě za dobromyslného snílka nebo za romantického hlupáka, jemuž popletly hlavu nějaké romány a ideály. — Tak daleko to již státní moc přivedla. —

Pohnutky, jež mohou vést rozumného člověka k tomu, aby se revolucím vyhýbal, a jejich vyvrácení.

Avšak muž, který vskutku chce dobro, vám říká:

1. Revoluce více škodí než prospívají.

Ne vždy! Zavedení křesťanství bylo přece také revolucí, a neuškodilo; vyhnání Tatarů z Ruska bylo zajisté revolucí, a neuškodilo;^{****)} a což není povstání Ali Pašovo²⁰⁾ revolucí? Proč je tedy schvalují právě oni králové, kteří k nám dávají tisícihlasými troubami provolávat: „Revoluce je dílo ďáblovo!“ Proč podporují dílo ďáblovo?

Revoluce započatá z nečestných důvodů, nečestnými lidmi, vedená proti dobrým zřízením, nemůže ovšem přinést dobré ovoce; ale o takových nemluvíme. Má-li revoluce prospět, musila a) být nutná, b) musila být dána možnost předem s velkou pravděpodobností určit, že [...]

Na Havlíčkově pojednání nás zaujme nejen sám pokus o vymezení po-

***) Nalézt příčinu toho není těžké.

****) Analogie: Slované vyhánějí Maďary.²¹⁾

²⁰⁾ Událostí r. 1788, kdy se Ali paša (1741—1822) stal v Janině samovládcem nezávislým na Turecku. Anglie, Francie a Rusko jej z politických důvodů podporovaly.

²¹⁾ Havlíčkovy poznámky, které uvádíme pod čarou, jsou v jeho textu psány na okraji.

¹⁹⁾ Kniha s přípisky je dnes v rukopisném oddělení knihovny Národního muzea pod signaturou 63 E 74. Upozornil na ni J. Volf v článku Řízný epigram Havlíčkův, ČČM 1913, s. 294—5.

*) NB. Tato rozprava, psaná Čechem, si žádá, aby také českým rozumem byla chápána.

**) NB. Filolog[ická] poznámka: slovo dav míním zde v poněkud lepším smyslu, než jak se obvykle děje.

jmu revoluce a obhajoba „nutného“, tedy zřejmě útlakem ospravedlnitelného revolučního činu, podepřená historickými příklady, ale také ironické zabarvení pasáže charakterizující systém absolutismu a ideologickou soustavu, která ve vědomí lidí pomáhá zabezpečovat jeho trvání. Viděli jsme, že ironie a sarkasmus se ozvaly též v bajce Otcovská vláda (je tu ostatně i přímá motivická souvislost, k níž v rozpravě o revolucích poukazuje pojmenování „unsere väterlichen Regierungen“), ale také v *Modlitbě vlastencově*, jejíž převládající pateticky nadnesený tón vzývání a proseb se ostře odráží od počátečního ironického akordu („Kde těch Čechů nabrali?“). Přítomnost ironie prozrazuje, že Havlíček vnímal politickou skutečnost své doby vlastně pod dvojím zorným úhlem souběžně: vedle revolučně romantických postojů a gest se od počátku projevoval i střízlivým, posměšně kritickým pohledem budoucího satirika. Dokladem je i drobný lakonický záznam vpravdě satirického nápadu, datovaný „u Turků²²⁾ 1841/42“:

Bitva na Bílé Hoře.

Proč bysme veselí nebyli, když nám Pánbůh přeje? atd.

Krutý sarkasmus, který je důsledkem prudkého významného kontrastu mezi připomínkou národní katastrofy a provokativní citací bezstarostného lidového popěvku, předjímá některé Havlíčkovy příští epigramy (Oznámení, Nápis na pražském nádraží). Z jiného náčrtku zase vyčteme trpce ironický šleh namířený proti nevděku národa, který neumí docenit obrovskou práci svých „tichých génů“, vykonávanou neokázale a bez nároku na uznání. Jde tedy o jakýsi satirický protějšek fragmentu „Prokáže-li někdo vlasti nějakou službu...“, o kritiku absurdního naplnění požadavku, který tam byl formulován:

Josef Jungmann

Poněvadž muž tento, jinak dost pilný, v literatuře naší dosud nic nevydal, vyjímaje malou brožurku s titulem Slovník českoněmecký atd., proto také do tohoto spisu nepatří. Také jsem kdysi doslechnul, že prý měl někdy vydat jinou knihu, Hist[orie] lit[eratury] české. Dotázav se ale u mnohých velectěných P. T. p[ánů] vlastenců, nic jsem se zevrubněji o tom dozvědět nemohl, aniž mi dosavad kniha tato kdy na oči přišla, z čehož soudím, že si ze mne nějaká dobrá kopa blázna udělal.

Celou šíří rozpětí obou poloh dokládá nejnázorněji poslední zlomek z období let 1840—42, konfrontujeme-li jej s *Modlitbou vlastencovou* a

s fragmenty, které jsou jí svým charakterem nejbližší. Ve srovnání s nimi se jeho sarkasmus jeví až cynickým, a je nepochopitelný právě jen na pozadí vlastenectví citově pojatého, jako jeho rub a protikladný pól. Parodie strohého přírodovědeckého popisu, satirická hyperbolizace i některé vulgarismy v pojmenování odhalují nedůstojné postavení národa, jeho trpnost, nebezpečí germanizace a úpadku atd. ovšem velmi nelitostně. Ale takováto bezohledná připomínka tvrdé reality byla možná schopna vyjadřovat i probouzet ducha odporu neméně účinně, ne-li účinněji, než vlastenecké rozcítlivění:

Čech — z plemen ssavců němcovitých.

Dvě odrody: <Čech> krotký domácí, Bohemus vulgaris v. domesticus — <Čech> divoký, Bohemus v. ... v. Čechus.

<Zvíře toto> Nalézáme ho nejvíce v Evropě střední atd.

Živí se ... nejvíce bramborami, pak pivem.

Před 250 lety prý bylo mnoho divokých, nyní ale jich zřídka nalezneme:

— — —

Svým vlastním hlasem zpívá jen při žrádle a pití, také se samičkou, když ho žádný nevidí, jinak ale podle flašinetu. Jest hrozně jasný, takže se mnoho písniček naučí nejvíce: „Já bych si žádného.“ Taková učení jsou ve veliké ceně a vede se s nimi veliký obchod, pročez také se tím vobrichtováním mnoho lidí užívá. Takových flašinetlových fabrik jest mnoho, nejlepší a nejtrvanlivější mají být s orlíčkem a s nápisem Hauptschule; že jich ale jest mnoho falešných, dáváme při koupí takových flašinetů tu radu, aby si ...

2. pořádek: Čech divoký: Boh ... v. Čechus.

Tento se nechce učit na flašinet, ale musí si sám hledat své žrádlo. Povídá se, že prý docela vyhynou; <protože> ačkoliv mívají také tolik mladých jako Čech domácí, přec pro nedůstatek výživy dávají mnohých učit na flašinet.

Pokusili jsme se na základě neznámých nebo méně známých rukopisných dokumentů rekonstruovat poněkud úplněji obraz Havlíčkových literárních počátků, než jaký poskytují jeho vlastenecké verše. Zjistili jsme, že vztah k národním záležitostem, který je základním námětem malého souboru jeho prozaických prvotin, osciloval a projevoval se ve dvou rovínách: na jedné straně v oblasti emocionálních hnutí, romantické revolty, upřímně svobodomyšlných, ale nepřilíš konkrétních tužeb, snů nadějí i úvah, které nutně vyúsťovaly v utopii; na druhé straně v oblasti daleko reálnějšího pohledu a přístupu ke skutečnosti, z něhož se spotámně rodí ve sféře literární její satirické zobrazení, ve sféře názorové pak racionálně podložená kritičnost. I tyto drobné, na první pohled snad málo významné dokumenty, vidí-

²²⁾ Označení domu na Václavském náměstí, kde Havlíček tehdy bydlel.

me-li je ve vzájemných souvislostech a začleníme-li je do širšího rámce biografických a genetických faktů, nám tedy alespoň několika detaily dokreslují představu o tom, jak se vyhraňovaly základní rysy Havlíčkovy osobnosti. Obrazí se v nich dosti zřetelně něco z vývojového pohybu, směřujícího od iluzivního vidění k převaze rozumového poznání světa — pohybu, jehož výsledky sice v Havlíčkově životě i díle všude zaznamenáváme, jehož vlastní průběh však stále zůstává do značné míry skryt.

M. Řepková

Einiges über Revolutionen.)*

N. I.

Revolution und Pest sind seit einiger Jahrhunderten in der gewöhnlichen Umgangssprache gleichbedeutende Ausdrücke, und dieser Umstand macht es, dass ein rechtlich denkender, wahrhaft tugendhafter Mann, wenn er mit der Menge spricht, dieses Wort nicht gern gebraucht. Es mag freilich sein, dass der Wunsch Revolution oft den Schlussgedanken seiner schönsten Wünsche bildet, dass ihm die Sache Revolution als Staffeln zu seines Volkes (also auch seiner) Seeligkeit erscheint; aber aussprechen kann er dieses inhaltsschwere Wort nicht, und zwar nur aus Klugheit nicht. Denn:

1. Die herdenmässige Menge**) nicht gewohnt, die Worte mit dem Verstande aufzufassen und seit jeher neue Begriffe nur in ihrem Geistesmagazin ohne Interessen niederlegend, schaudert wie besessen vor ihm zurück. Ich kann mir <die geistige B> den Act der Beurteilung bei einem solchen Menschen nur höchst komisch denken, und jeder wird mir hierin wohl recht geben müssen. Ich sehe nämlich alle die Gedanken dieses halbvernünftigen Wessens (deren sind freilich nicht so viele, wie der Engel nach X... Berechnung) nur als eine Barriere ahgereeit <denken>, über deren obere reglär angeordnete Spitzen (| | | | | | | | | |) der neue Gedanke bei der Beurteilung hinwegwill. Passen seine Erhebungen und Vertiefungen in die der Barriere, so schlüpft er über sie weg und reiht sich als neues Glied an; passen sie nicht, so muss er von dem Punkte, wo ihm die erste Spitze entgegenstand, zurückrollen, alle Glieder der Barriere werden erschüttert und begleiten ihn zum Kopfe hinaus wie Dorfhunde einen Reisenden. — Die hemmenden Spitzen, von denen der Gedanken Revolution verscheucht wird, sind die schönen Grundsätze, die uns unsere väterlichen Regierungen für unsern Groschen (sobotales) verabreichen lassen und aus denen sie sich in den Köpfen ihrer Untertanen (vulgo Kinder) ein bequemes Polster bereiten, über welchen ihre Tyrannei sicher und bequem ruhen kann. Man mästet nich leicht etliche Tausende unseren (künftigen) Herrn Kollegen gratis! „Kannst du einen ganzen Braten nicht stehlen, so gib dem wachthabenden Hunde einen Teil davon.“ Macchiavelli. — — — — — Hier lasse ich jedem Raum zum Nachdenken. —

*) NB. Vom Böhmen gesprochen, will dieser Aufsatz auch vom böhmischen Verstande und Herzen aufgefasst werden.

**) NB. Philolog[ische] Anmerkung. Die Menge meine ich hier in einem etwas besseren Sinne, als man es sonst tut.

2. Meistens ist es der Fall, dass nur jene die Revolution gut leiten können, die sie in Vorschlag gebracht haben. Dieses nun setzt sie der Gefahr aus, dass man ihnen selbstische Absichten hiebei zumuten möchte.***)

Dieses nun und noch viels sonst macht es, dass niemand, dem daran liegt, dass die Menge von ihm eine gute Meinung habe (und wem wird dieses nicht, da man die gute Meinung der Menge als ein Kapital betrachten kann!), diesen Gedanken aufzubringen wagt, weil man ihn sonst unfehlbar als einen unruhigen, veränderungssüchtigen, jede höhere Macht von sich abweisenden Menschen betrachten mochte und im besten Falle als einen gutmütigen Schwärmer oder romantischen Tölpel <betr>, dem einige Romane und Ideale den Kopf verdreht haben. — So weit hat es schon die Staatsmacht gebracht. —

Beweggründe, die ein Vernünftiger haben kann,
die Revolution zu meiden, und ihre Widerlegung.
Aber der wahrhaft Gutes wollende Mann sagt euch:

1. Die Revolutionen schaden mehr als sie nützen.

Nicht immer! Die Einführung des Christentums war doch auch eine Revolution, und hat nicht geschadet; die Vertreibung der Tartaren von <Mähren> Russland aus war gewiss eine Revolution, und hat nicht geschadet;****) ist wohl der Aufstand Ali Paschas keine Revolution? Warum billigen ihn gerade jene Könige, die uns durch tausendstimmige Trompeten (trouby) zurufen lassen: „Revolution ist Teufelswerk!“? — Warum unterstützen sie Teufelswerk?

Eine Revolution unlauteren Gründen angefangen, von unlauteren Menschen gegen gute Einrichtungen geführt, kann wohl keine guten Früchte bringen: aber von diesen reden wir nicht; soll die Revolution nützen, so muss sie a) notwendig gewesen sein, b) man musste zum vorhinein mit grosser Wahrscheinlichkeit bestimmen können, dass man[...]

V seminári 1841.

***) Ursache davon nicht schwer zu finden.

****) Analogie: Slaven vertreiben die Magyaren!

NAD HISTORIÍ HAVLÍČKOVA SLOVANA

Do dějin žurnalistiky patří nejen to, co v časopise bylo, ale i to, co tam mělo být a bylo umlčeno, u časopisů opozičních doklady boje za linii listu a metody, jakými časopis bojoval proti zásahům mocných činitelů, dále ohlas mezi čtenáři atd.

Po této stránce jsou v dějinách naší žurnalistiky mezery, které třeba systematicky vyplňovat. Týkají se dokonce časopisu tak proslulého, jako byl Havlíčkův kutnohorský Slovan.

Z archívních dokladů o Havlíčkově Slovanu, které uveřejňujeme ve stručném výtahu, lze vyvodit několik závěrů, nově osvětlujících Havlíčkův zápas s vládní mocí. Volba Kutné Hory nebyla zřejmě nahodilá: Havlíček počítal s uvědomělým obyvatelstvem i s pocity krajanství na obou stranách, cítil se v Kutné Hoře mezi svými, což jej posilovalo v jeho těžké bojové situaci.

Získal si sympatie nejen u obyvatelstva východních Čech (viz zprávu o demonstrativní účasti východočeského obyvatelstva na soudním přeličení s Havlíčkem na jaře r. 1851), ale i u soudních úředníků působících v Kutné Hoře, kteří pak byli z trestu přeloženi, dokonce i tamního okresního hejtmána Reissera, který proti stanovisku nadřízených úřadů projevil souhlas s názory Havlíčkovými. Došlo dokonce k tomu, že kutnohorský soud neschválil zabavení 27. čísla Slovana v r. 1851 a že zamítl rekurs státního zastupitelství, takže hejtmanství musilo Havlíčkovi zabavené sešity vrátit. Tak se Havlíček ještě na sklonku svého kutnohorského působení dožíval několika triumfů ve svém politickém boji. Jiným triumfem bylo jeho odsouzení k pouhým 10 zlatkám pokuty, což náležitě potom oslavil v kutnohorské vínárně.

Doklady přesvědčivě ukazují, že problémem, jak fyzicky Havlíčka zničit, se dlouho zabývali nejvyšší představitelé moci státní, justiční, policejní a vojenské a že kromě ministerského předsedy A. Bacha zejména pražský policejní ředitel Sacher-Masocha nenáviděl Havlíčka až nepřítelně.

Tito nejvyšší mocivládci zřejmě zorganizovali Havlíčkovu postupnou zlikvidování tak, aby po určité přestávce, kdy se mělo zapomenout na slavnou éru Slovana, byl Havlíček dovezen do Brixenu přesně na vánoce roku 1851, aby byl internován v bigotním tyrolském městě, kde měl zakázaný vstup do veřejných místností.

Sledujeme-li pozorně citované archívní dokumenty, musíme dojít k závěru, že éra Slovana byla fakticky vítězným tažením, že tu Havlíček použil všech možných bojových i únikových metod opozičního žurnalisty (viz zprávy o dvojí verzi časopisu nebo o podávání revue na jiných poštovních úřadech) a že svou kutnohorskou éru korunoval třemi těžkými ranami proti tehdejší moci světské a církevní, vydáním tří knižních publikací (Duch Národních novin, Epištoly kutnohorské, Voltairovy Některé pověsti).

Dějiny literatury a žurnalistiky nám nesprávně rozškatalkovaly Havlíčka podle žánrů na Havlíčka novináře a básníka. Ve skutečnosti, jak naznačují námi citované archívní materiály, *Tyrolské elegie jsou přímým pokračováním bojovné éry Slovana a Epištol kutnohorských.*

Jen forma je jiná — Havlíček byl zbaven možnosti publikovat, proto se obrátil k lidovým posluchačům, bývalým svým čtenářům, veršem lidové ražby, stručným, jasným, snadno zapamatovatelným, a tak vytvořil nový básnický žánr, vyrůstající přímo z jeho novinářské praxe, originální veršovanou reportáž. *Podobně se stal Křest sv. Vladimíra básnickou obdobou a protějškem novinářské éry Slovana a Epištol kutnohorských.*

Také další tvorba je poznamenána zkušenostmi tohoto období, např. pasáž ze Křtu sv. Vladimíra o vojenském soudu-samci je objasněna na zde citovaném čísle jednací 2419, podle něhož Havlíčkovi hrozil vojenský soud. Z téhož dokladu je patrné, že Havlíček byl dne 10. 3. 1851 vyhoštěn z Prahy — tento dokument zase osvětluje, proč Havlíčkovi přátelé dali převést umírajícího hrdinu, psance ve vlastní zemi, právě do Prahy, do města, které mu bylo zakázané.

Dokumenty odhalují nejen mnohé neznámé rysy Havlíčkova života a boje, ale pomáhají nám i lépe pochopit některé stránky díla, jeho vývojové souvislosti a dovědět se o ohlasu mezi čtenářstvem.

Relace citujeme (zkráceně) z prezidiálního místodržitelského spisu (1850—54, 8/4/15), uloženého ve Státním ústředním archívu v Praze.

Tyto materiály jsem získal, když jsem za Ústav pro českou literaturu ČSAV organizoval a připravoval po literárněhistorické stránce expozici KHB v Památníku národního písemnictví v Praze.

Číslo jednací

1162/pr. z 28. 4. 1850

Upozornění okresnímu hejtmánovi Reisserovi v Kutné Hoře, že tam má od 1. 5. 1850 vycházet politický časopis Slovan v redakci Karla Havlíčka.

N^o — 62 —

Okresní hejtmán v Kutné Hoře Reisser hlásí státnímu zastupitelství v Pra-

ze dne 8. května 1850, že toho dne bylo v Kutné Hoře zabaveno 1. číslo Slovana.

Dnešním vlakem mohl se dostat větší počet výtisků odtud do Prahy, čemuž nemohlo být zabráněno. Havlíčkův spolupracovník Šrámek z Německého Brodu, který dnes odcestoval do Prahy, mohl je vzít s sebou.

2252 — N° 1253 P. P. z 5. srpna 1850

Hlášení o zabavení 16 sešitů časopisu Slovan v bytě Jozefa Řehoře, obchodvedoucího a inspektora domu č. 70/I, o jeho zatčení a odevzdání vojenské vyšetřovací komisi na Hradčanech.

2290 — N 1546 ze 7. srpna 1850

Oznámení generálního prokurátora Hikische místodržiteli Mecserymu na K. Havlíčka pro článek „Z Haliče“, str. 697 v časopise Slovan z 3. července. (Pokus o znovuzavedení roboty.)

3893/pr. ze 4. 12. 1850

Nota zemského vojenského velitelství v Praze ze dne 4. 12. 1850 o nebezpečném působení Havlíčkova Slovana na smýšlení lidu, o vynikajících schopnostech Havlíčkových, který je formálně národním apoštolem. Nota je adresována presidiu místodržitelství v Praze se žádostí o zákaz rozšiřovat Slovana politickou cestou v Čechách.

4094/pr. — 6569 MJ z 10. 12. 1850

Přísný pokyn Bachův místodržiteli Mecserymu, aby vůči časopisu Slovan bylo použito všech zákonem připuštěných prostředků bez ohledu na pravděpodobný zamýšlený výsledek.

4170/pr. — N. E. 14 Pres.

Generální prokurátor v Čechách Hikisch připomíná dne 14. 12. 1850 místodržiteli Mecserymu svůj přípis ze dne 13. 11. 1850 č. 11 Pres., že podle dohledu vychází Slovan ve dvojím vydání. (V listopadovém čísle je zcela na konci odchylka, Havlíček se sám označil za tiskaře čísla.)

4212/pr. — 6683 MJ z 18. 12. 1850

Bach zasílá místodržiteli opis výnosu ministra justice generálnímu prokurátorovi Václavu Hikischovi, kterým ukládá státnímu zastupitelství v Kutné Hoře co nejprísneji sledovat psaní Slovana a energicky zakročovat proti jeho redakci bez ohledu na osvobozující výrok poroty.

ad 2272/851 — N° 628 P. P.

Udání z 2. března 1851 policejního ředitele Sacher-Masochovi pro článek „Proč jsem občanem“ v 12. čísle Slovana, který obsahuje to nejdrzejší a nejzlobnější, co se v poslední době v žurnalistice vyskytlo. V závěru se uvádí: Je smutné, když vláda, která v zájmu veřejného pořádku podřizuje celá

města a celé provincie výminečnému stavu, nemá v ruce prostředky, kterými by učinila pro veškerenstvo neškodným jeden jediný, velmi nebezpečný subjekt, Karla Havlíčka.

2314/pr. — N° 679 P. P.

Nové podání a udání místodržitelství téhož Sacher-Masochy ze dne 7. 3. 1851 pro článek „Základ ústavní svobody“ a „Pozorovatel politický“ (zpráva o zřizování trestaneckých útvarů — kompanií) v 13. čísle Slovana z 5. března. Sacher-Masocha píše: „Vláda má nejen právo, ale i nepopíratelné právo zneškodnit redaktora, který takovým způsobem podkopává základy každého pořádku. Neustanu neustále poukazovat na zhoubnou činnost tohoto člověka. Pokládal bych se za provinilého z těžké odpovědnosti, kdybych toho ve svém postavení nečinil...“ Dále Sacher-Masocha štví proti místním úřadům v Kutné Hoře a končí svoje hlášení: „Další trvání listu bude sloužit úplnému pobuřování venkovského lidu. Nevypočitatelná škoda, kterou tento list působí, nevztahuje se jen na Čechy, ale také na ostatní korunní země, do nichž se dostane, na Moravu, Slezsko a jihoslovanské provincie.“

2349/pr. — N° g. P.

Ospravedlnění okr. hejtmána v Kutné Hoře Reissera místodržiteli ze dne 9. 3. 1851 pro nezabavení Slovana s článkem „Proč jsem občanem“: Časopis pozbývá vlivu i odběratelů, je v posledním tažení a K. Havlíček ho chce sám zastavit koncem měsíce (března). — Poslouchal svého přesvědčení, ale podrobí se i slepé poslušnosti.

2419/pr. — N° 707 P. P.

Policejní ředitel Sacher-Masocha hlásí místodržiteli, že zemský vojenský velitel vyzval městské hejtmanství, aby K. Havlíčka v případě, kdyby se zdržoval v Praze nebo tam měl přijet, v dorozumění s městským a pevnostním velitelstvím v Praze vypovědělo a ústně mu naznačilo, že po čas výminečného stavu v rajonu tom bude zatčen a před válečný soud postaven. Poněvadž Havlíček byl právě v Praze přítomen, bylo provedeno jeho vykázaní a on dnešního dne Prahu opustil (10. března).

2526/pr. — N° 25/g

Přípis okresního hejtmána v Kutné Hoře (Reissera) ze dne 17. 3. 1851 místodržiteli s vloženými přípisy státního zastupitelství a okres. sbor. soudu v Kutné Hoře o odepření soudního stíhání a zrušení zabavení čísla 15 Slovana pro článek „Novější stav německé záležitosti“.

2743/pr. k předchozímu č. 2526/pr. ze dne 20. 3. 1851

Kategorický příkaz místodržitelství okres. hejtmánovi v Kutné Hoře: stále proti Slovanu vystupovati zabavováním i proti vlastnímu přesvědčení.

2624/pr. — 1494/MJ z 24. 3. 1851

Bach žádá ministra justice o přeložení některých soudcovských úředníků z Kutné Hory (Ed. Schmidta, Adolfa Kalmünzera, Václava Kolaříčka).

2657/pr. — N° 913 P. P.

Nové štvavé udání policejního ředitele Sacher-Masochy na postup místních úřadů v Kutné Hoře vůči K. Havlíčkovi.

2743/pr. — 1539/MJ z 27. 3. 1851

Nový Bachův zákrok u místodržitele.

2997/pr. — N° — 1799/MJ z 11. 4. 1851

Bach uvědomuje místodržitele o dalším svém zákroku u ministra spravedlnosti.

3281/pr. — ad Num. 5367

Okresní hejtman Reisser hlásí zabavení 27. sešitu Slovana pro článek „Cizozemské noviny nám opět přinášejí zprávy“ etc.

3413/pr.

Místodržitelství hlásí 3. května 1851 min. Bachovi odsouzení K. Havlíčka soudem k zaplacení 10. zl. CM.

3466/pr. — N 51/g

Okresní hejtman v Kutné Hoře hlásí dne 4. 5. 1851, že soud v Kutné Hoře neschválil zabavení 27. čísla Slovana a rekurs státního zastupitelství že byl zamítnut. Musí proto zabavené sešity redaktorovi vrátit. Sapienti pauca (končí).

3476/pr. — 2294/MJ z 5. 5. 1851

Bach oznamuje místodržiteli přesazení přisedícího zemského soudu Adolfa Kalmünzera z Kutné Hory do Plzně.

3477/pr. — 1912/MJ z 5. 5. 1851

Bach sděluje místodržiteli nové zákroky u ministra spravedlnosti stran složení soudu v Kutné Hoře. Vloženy: koncept okr. hejtmana Reissera z 30. 3. 1851 N 29/g a opis rozsudku okresního soudu v Kutné Hoře č. 606 z 13. března 1851.

3782/pr. — N° — 1435 P. P. ze 17. 5. 1851

Oznámení Weberovo o účasti venkovanů z Pardubicka, Poděbradska a Humpolecka na soudním přelíčení proti Havlíčkovi, odsouzenému k pokutě 10 zl., o následující pitce v Haufově vinárně, při níž se vypilo 20 lahví šampaňského, o úmyslu Havlíčkově postavit v Německém Brodě cukrovar společně s bratrem.

5957/pra. — N° 3549/MJ z 18. 7. 1851

Bach místodržiteli ohledně možného podávání Slovana na poštu jinde než v Kutné Hoře, o vydání generálního zákazu všem poštovním úřadům. Vlo-

ženo: přípis generálního prokurátora č. 229 Presid. ze 4. 7. 1851 (č. 5545/pr.).

6382/pr.

Nota pobočníka zemského vojenského velitele v Čechách ze dne 4. 8. 1851 č. Pres. 300 (B místodržiteli) „jako by člověk ještě žil v revolučním období r. 1848“ s vložkami: a) opětovná výstraha č. 6382 z 9. 8. 1851 Havlíčkovi (česká), b) překlady ze Slovana č. 53, 54.

Josef Polák

SLOVO K EXPOZICI KARLA HAVLÍČKA BOROVSKÉHO

V životě a kulturních dějinách každého národa jsou postavy, bez nichž si epochu, jejíž ideály nesly, nedovedeme představit, postavy, v nichž se soustředil a zkoncentroval tehdejší život, postavy, jimiž prochází a na něž se soustřeďuje naše vědomí o snahách, tendencích a cílech, které si generace předchůdců kladly a na které, vědomě či nevědomě, svým úsilím a svou činností navazujeme. V oněch úžasných generalizacích, které při zkoumání minulosti provádíme, ve snaze ji globálně poznat a obsáhnout, se většinou ztrácí ti, kteří nezasáhli do vývoje své doby podstatněji, ti, kteří byli současníky, nikoli tvůrci. Historickým zkoumáním se ztrácí z našeho vědomí pečť individuálního lidského života, kterou objevovat je nesnadné a tak spíše přes svůj pocit života hledáme životní pocit svých předchůdců a zazní-li současně, teprve pak k nám promluví ti, kteří byli dlouho klasickým mýtem.

Karel Havlíček patří k tvůrcům, ne k současníkům a je neodmyslitelnou součástí české kultury 19. století a české kultury vůbec. Je z osobností zakladatelských, s nimiž se vždy každá generace znovu vyrovnává a v jejichž životě hledá i příklad a smysl pro život svůj. A ačkoli se zdá, že vše již bylo vyřčeno, napsáno, objeveno, vydáno, vždy znovu se studiem osobností jako Karel Havlíček vyrovnáváme se svou kulturní tradicí, znovu si autentičticky zpřítomňujeme svůj dějinný pocit a vědomí. Neboť právě ve správném pohledu na minulost a ve vyvození důsledků z tohoto poznání nabývá naše studium aktuální smysl.

Muzejní expozice v rodných domech a památnících jsou většinou záležitostí kultu, zprostředkovaného dobou a spíše potvrzují a konstatují význam — aniž by naznačily ono zrelativnění historického poznání, daného individuálními možnostmi jediného života. A snad to ani není jinak možné. Muzejní expozice, budované často na celá desetiletí, musí být přehledné a zdůrazňovat význam představované osobnosti do všech detailů. V dnešní době jsou vlastně muzea i rodné domky poněkud anachronismem — zrozeny historickým vědomím 19. století, stávají se tyto expozice místem, kam lidé chodí hledat živou stopu minulosti, živé svědectví minulosti, kde hledají sami sebe, kam se přijdou poučit a posílit z národní kulturní tradice.

Karel Havlíček Borovský je nad jiné součástí české národní tradice —

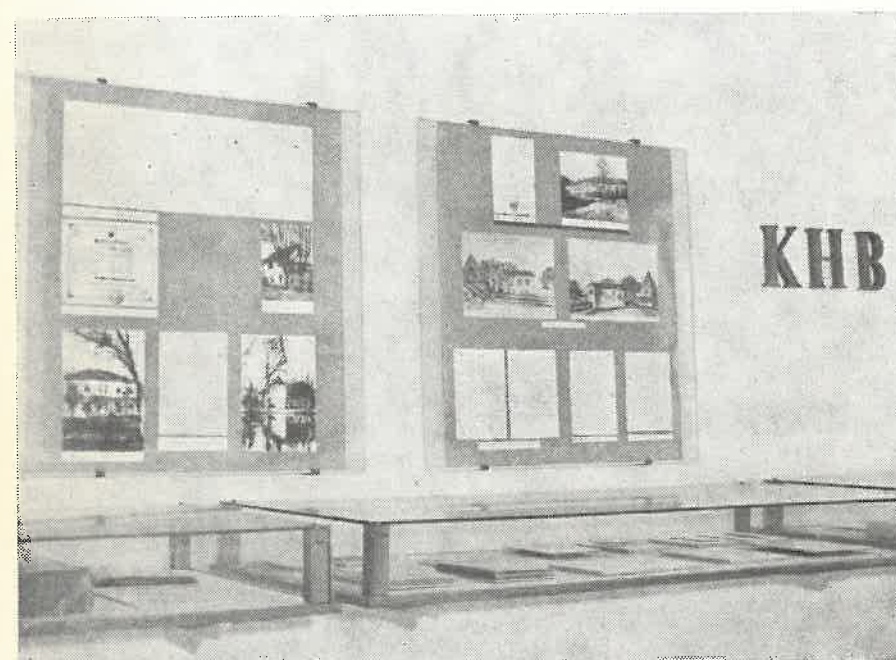
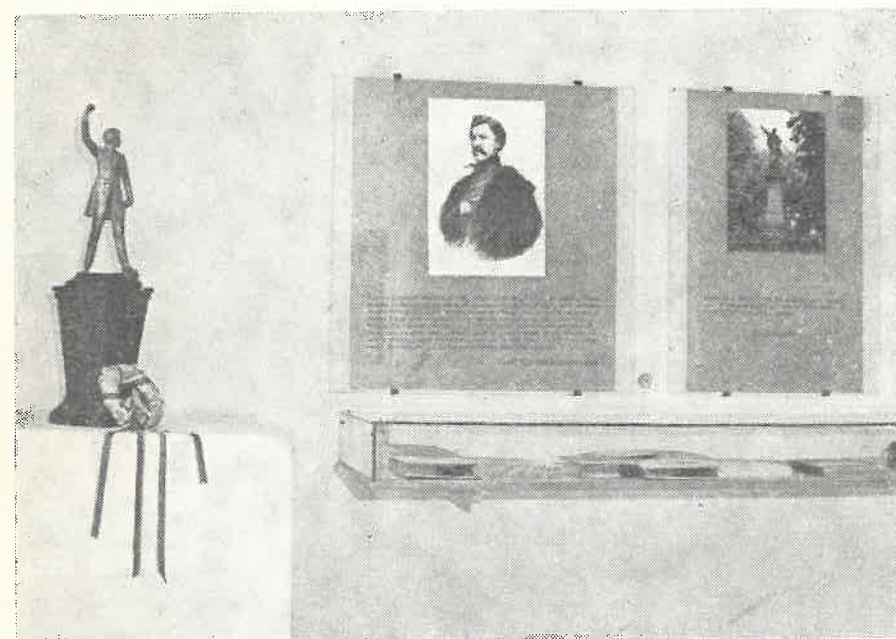

Havlíčková Borová — Havlíkův rodný domek, v němž byl v roce 1931 vybudován Havlíkův památník a v roce 1970 zde byla provedena reinstalace. — Foto ing. K. Korba.

a stopadesáté výročí jeho narození je příležitostí k tomu, abychom si to znovu uvědomili. Jistě k tomuto výročí vyjde celá řada Havlíčkových knih a možná, že se objeví i původní studie o Karlu Havlíčkovi. Kdyby někdo zjišťoval, zda města, která mají svou velkou kulturní tradici, v níž vynikají i slavná a významná jména národní kultury, žijí plným a intenzivním kulturním životem, pak by jistě Havlíkův Brod posloužil jako příklad pro tuto hypotézu. Havlíkův Brod je si i této tradice vědom a tak součástí oslav, jimiž Havlíčkova Borová a Havlíkův Brod vzpomenu 150. výročí Havlíčkova narození, jsou i dvě nově vybudované expozice, věnované životu a dílu Karla Havlíčka Borovského. Prvá, borovská expozice, byla reinstalována v prostém, venkovském domku, v němž se Karel Havlíček narodil, druhá havlíkobrodská expozice byla znovu vybudována v měšťansky honosném domě a interiéru v tzv. „havlíčkovském“ domě na náměstí v Havlíčkově Brodě.

Borovská i havlíkobrodská expozice vycházejí z podobných principů při uspořádání a liší se především tím, že borovská expozice důkladněji dokumentuje Havlíčkovo mládí a studia, zatímco expozice v Havlíčkově Brodě bohatěji dokumentuje Havlíkův život, jeho individuální chování a vztah k Německému Brodu. Obě nové expozice byly vybudovány především péčí Havlíčkových krajanů, jejichž péče, s níž k vybudování přistupovali, svědčí o bezprostředním a současně pociťovaném vědomí slavného spoluobčana. Na přípravách obou expozic se podílel i Památník národního písemnictví, jak autorsky, tak i dodáním materiálu, který nebylo možné získat z místních muzejních sbírek.

Snad každý autor expozice si klade za cíl a smysl své práce, která stojí na pomezí mezi prací vědeckou a osvětovou, ukázat představovanou osobnost co nejúplněji — ve všech aspektech historických, biografických, společenských. A právě tak i my jsme chtěli ukázat osobnost Karla Havlíčka co nejúplněji ve všech historických souvislostech a okolnostech. Havlíček byl determinován 19. stoletím a zároveň je dnes pro nás charakterizuje, nemohli jsme ho tedy představovat mimo rámec jeho doby — naopak, zdůrazňovali jsme tento dobový rámec, aby tím víc vyníkl Havlíkův význam pro současnost. Chtěli jsme současně dokumentovat Havlíkův život co nejobsáhleji a pro návštěvníky co nejobjektivněji, chtěli jsme ukázat Havlíkův jedinečný význam pro český národní život v 19. století i pro naši národní tradici. Chtěli jsme upozornit na Havlíkův vliv, snad dosud dostatečně neprobádaný a hlavně nevyužitý v našem praktickém životě. Chtěli jsme ukázat Karla Havlíčka jako umělce, tvůrce našeho politického básnictví v pravém a krásném slova smyslu, i britkého novináře, kritika, reálného politika, spo-

Havlíčková Borová — záběry z nové expozice v Havlíčkově rodném domku.
Foto ing. K. Korba

lutvořícího český národní program a utvářejícího i vědomí smyslu českého národa. V souhrnu pak obě expozice podávají, kromě přehledného obrazu Havlíčkova života a díla i stav současného vědeckého poznání Havlíčkova díla i havlíčkovskou tradici ve vědomí současném. Vytýčili jsme si tedy cíl jistě nemalý a velmi obtížný. Bylo ovšem nutné vyjít při přípravě expozice i z vlastních reálných možností — toho, co vlastně je možno vystavit. Bylo nutné neustále přihlížet ke hranici vystavitelnosti toho, co jsme si vytkli, zda vůbec dovolí takovou šíři pohledu exponáty, které má autor expozice k dispozici. Vždyť co vlastně vystavujeme? Slovo a ideje — a ty jsou přece záležitostí vědomí, ne výstavy. A exponáty, které jsou na prohlížení, můžeme dokumentovat, často podle afinit dost vnějškových a povrchních, události zcela zjevné a obvyklé. Co tedy má autor literární expozice k dispozici — rukopisy, noviny, fotografie a portréty, knihy a hmotné památky — a jimi, ve výběru a jistém seřazení, musí ukázat svou představu autora, jemuž připravuje expozici.

V obou expozicích, borovské i havlíčkovobrodské, jsme se pokusili všem hlavním úskalím muzejních expozic se vyhnout — možná, že jsme přitom narazili na úskalí jiná. Ale přesvědčení, že osobnost a dílo se nejlépe vysvětlí samo sebou, že autor sám za sebe nejlépe promluví, nechali jsme i my mluvit Karla Havlíčka, řečí zachovaných dokumentů, rukopisů, korespondence, poznámek, i zápisků i soukromých záznamů, o nichž jsme předpokládali, že by mohly narušit onu zdánlivě nenarušitelnou představu dokonalého klasika. Z tohoto důvodu jsme se také rozhodli preferovat texty vybrané z Karla Havlíčka a pominout, vyjma dvou citací (Zd. Nejedlého a F. X. Šaldy) ostatní havlíčkovské badatele a znalce, neboť soud nad dílem se mění, ale dílo samo zůstává, nechť tedy za sebe i mluví.

Velmi důležité bylo i samotné rozhodnutí o samotné koncepci obou expozic a nakonec jsme se rozhodli pro to, aby v obou expozicích byl podán přehled Havlíčkova života a díla ve sledu chronologickém a v průběhu expozice se obě složky vzájemně doplňovaly a prolínaly.

Navíc jsme chtěli expozici havlíčkovobrodskou uspořádat tak, aby byla do výstavy dokumentů, knih a listin organicky včleněna i vzácná a ojedinělá expozice původního rodinného interiéru Havlíčkova.

V souladu s vývojem osobnosti a díla pak expozice sleduje v úsecích — Havlíčkovo mládí a studie, seznámení se světem Slovanů, Havlíčkovo působení v redakci Pražských novin a České Wčely, Havlíčkovy Národní noviny, Havlíčkův Slovan, Pobyt v Brixenu a návrat do Čech, Význam Havlíčkova života a díla. Tyto úseky shrnují základní a rozhodující momenty Havlíčkovy biografie a na ně se pak v expozici napojují okolnosti soukromé nebo

Havlíčekův dům na náměstí v Havlíčkově Brodě, kde byla 30. května 1971 otevřena nově reinstalovaná expozice o životě a díle Karla Havlíčka Borovského.

Záběry z nové expozice v Havlíčkově Brodě — Foto ČTK, J. Bárta

Záběry z nové expozice v Havlíčkově Brodě. — Foto ing. K. Korba

detaillnější. Obsahově jsou členěny tyto úseky velmi rozmanitě, tak, aby ve všech odbočkách byl zachycen vývoj a předpoklady Havlíčkova umění, jeho redaktorského působení i činnosti politické. Bohatý materiál, který čerpá především z dokumentů Havlíčkovy přebohaté literární pozůstalosti, uložené v literárním archivu Památníku národního písemnictví na Strahově a doplněný i pietně uchovanými osobními památkami na Karla Havlíčka a rodinu Havlíčkových z Památníku Karla Havlíčka Borovského v Havlíčkově Brodě využívá každé možnosti, jak obsahově rozšířit a přiblížit návštěvníkovi i Havlíčkovu lidskou podobu. Celkově je materiál v obou expozicích reprezentativním výběrem dostupného materiálu i dokumentů, které jsou k dispozici všem havlíčkovským badatelům.

Součástí konečného vyznění expozice je však i její podoba výtvarná, která expozici sjednotí, dá jí ráz, doplní atmosféru a zcelí zdánlivě na jednotlivé exponáty roztržštěné autorské sdělení opravdu do celků a úseků.

Způsoby pro vyrovnání s odkazem klasiků jsou různé. Jsou známy i případy, v nichž bylo voláno po spálení muzeí, knihoven, archivů a galerií. K vyrovnání s minulostí by ovšem ani toto radikální řešení nepomohlo, snad by zmizel pouze studijní materiál. Ale u nás nikdy nikdo tak radikálním

způsobem nevolal — k tomu si příliš své minulosti vážíme — otázky kdo jsme, odkud a kam směřujeme, by se ozývaly se stejnou intenzitou — a zůstaly by stejně neuzavřené a neukončené jako dnes. A tážeme-li se v závěru po smyslu muzejní expozice a tedy i po smyslu expozic Karla Havlíčka, můžeme odpovědět, že chceme navázat na neporušitelnou tradici naší literatury a kultury a prodloužit smysl Havlíčkova statečného a hrdého života i do současnosti.

Ač ne jediným, jsou zároveň muzejní expozice projevem úcty k našim velikým předchůdcům, — svým charakterem konstantní, jsou výrazem spíše pasivní úcty, která se nevyrovná aktivnímu využití myšlenek, jejich zpracování a začlenění do života přítomného — a zde je zarážející nedostatek nových pohledů, nového současného zkoumání.

I při běžném pohledu — a doufáme, že expozice to jasně ukáže, že přes všechny velké proměny, společenské i politické, které prodělal v posledních letech svět i naše země, nebyl Karel Havlíček posunut mimo intence našeho života a našich potřeb. Skutečně zde platí slova Zdeňka Nejedlého, jimiž expozice uzavíráme a které můžeme ocitovati i na tomto místě: „Havlíčkovu dílo stále žije. Nic nemůže našim básníkům více dát, než zase Havlíček, lidový, dokonale reálný a přece zase plný vroucí pravé poezie“.

Anna Vondru

KAREL HAVLÍČEK, PRVNÍ POSLANEC HUMPOLECKÝ

Duch národního obrození a svobody, který vanul naší vlastí v první polovině 19. století, projevoval se v Humpolci před rokem 1848 zprvu jen příležitostnými deklamovánkami a výstupy Bratrstva literátů, občasnou návštěvou české kočující divadelní společnosti nebo ochotnickým divadelním představením v hostinci „Kasino“ či „U Poláků“, které bylo zpravidla spojeno s vybíráním darů na dobročinný účel (nové zvony apod.). Postupně přistupuje i horlivé čtení vlasteneckých novin a knih.

Ještě před udělením konstituce konal se v Humpolci 20. února 1848 první národní ples, při němž byl zpíván sbor „Radujme se, veselme se, nad Humpolcem svítá“, končící slovy „Humpolec buď od vlasti znám a vlast ctěna od něho. Milujme se, přičiňme se, Humpolec náš zkvete. Navrátí se časy zase, blaho bídu smete.“

Když pak 17. března byla ve městě oznámena konstituce, bylo všude velké nadšení a plesání, jak píše upřímný vlastenec Jan Kamarýt, tehdejší kronikář města. „Tu nepřítel s nepřítelem vše sobě odpouštěli a jako přítel s přítelem, když se z daleké krajiny po mnoha letech navrátí, tak se vše objímalo, boháč s chudým, pán s prostým, rovnost a svornost provolávali, slovo „voni“ z úst lidských hned zmizelo a slovem „Vy“ se nazývalo.“

Největší radovánky byly v hostinci „U zlatého slanečka“ a „U bílého beránka“, kde trvaly až do rána. Avšak i následující den oslavovalo celé město konstituci. Průvody občanů procházely s hudbou městem, provolávala se sláva konstituci, vlasti a císaři a vlastenecké písně zaznívaly opět dlouho do noci.

Dne 19. března ustavila se Národní garda, do které se přihlásilo více než 200 občanů a byli také zvoleni její hodnostáři: plukovník, setníci, poručíci, praporečníci a bubeníci. Současně v Panském domě u Jos. Pujmana byla zřízena i „Beseda“, která se později přetvořila na filiálku pražské „Slovanské Lípy“. Její činnost řídil národní učitel Jan Sluníčko, jeden z průkopníků českého národního školství a vydavatel prvního českého dětského časopisu „Včelka“ (podle Havlíčkovy České včely). V Besedě se scházela Národní garda a byly tu k dispozici k veřejnému předčítání české noviny, na stěnách byly obrazy Karla IV., Jana Žižky, Jana Husa, krále Jiřího z Poděbrad a J. A. Komenského.

Když koncem března došlo k oznámení od Karla Havlíčka, redaktora České věly, že od 1. dubna počne vydávati sám časopis Národní noviny, byly ihned předplaceny pro hostinec „U bílého beránka“, pro Panský dům a pro Besedu. Dne 5. dubna první číslo Havlíčkových Národních novin skutečně přišlo. Havlíček, který byl do té doby znám jen několika členům humpolecké Národní gardy, kteří spolu s ním navštěvovali brodské gymnasium, stal se prostřednictvím novin znám celé humpolecké veřejnosti a svými politickými názory získal si její sympatie.

Mezitím zahájila svou veřejnou činnost i Národní garda. Po čtrnáctidenním pravidelném odpoledním cvičení ve zbrani objevila se poprvé na veřejnosti 27. března při slavnosti poděkování za udělení konstituce. Kromě slavnostní přehlídky zúčastnila se bohoslužeb všech tří vyznání ve městě (kat., evang., žid.), a ze sbírek mezi občanstvem byl pořízen pro ni bílý praporec se zlatým nápisem „Sláva vlasti“.

Brzy však přišel čas, kdy bylo třeba v praxi, ve skutečném politickém boji, prokázat lásku k vlasti a k národu. Již 14. dubna troufli si Humpolečtí suspendovat vedoucího magistrátního úředníka, dosazeného ještě za metternichovské éry. 26. dubna přinesl do města Jan Daněk, rychtář z Věže, zprávu, že jejich pán, statkář Skřivánek, jim přikazuje, aby svolali občany celého německobrodského okolí na 27. duben do Něm. Brodu na veřejnou schůzi. Na této schůzi má prý mluvit tamější advokát Dr. Pankrác a má se tam prohlásit, že je nutno obeslati německý parlament ve Frankfurtu, že toho žádá celá východní Čechie.

Lidé věžského statkáře roznášeli tedy do všech okolních měst a vesnic plakáty, zvoucí na schůzi, jedině město Humpolec bylo vynecháno, poněvadž, jak praví kronikář, „nahlíželi, že u nás duch slovanský převládá, že bychom jim tam spíše ke škodě než k užitku byli“.

Když se tedy tato zpráva roznesla po Humpolci, byla týž den svolána bubeníky ke schůzi Národní garda. Důstojnictvo i mužstvo se radilo, jak by se tomu mělo zameziti, aby nebyl český lid sveden a aby žádní deputanti nebyli vysíláni do Frankfurtu, nýbrž jen do českého sněmu, který měl být v Praze. Humpolečtí byli dobře poučeni z Havlíčkových novin o záporném významu voleb do Frankfurtu pro naše státoprávní sanovisko. V Národních novinách nejednou upozornil na nebezpečnou činnost profrankfurtského spolku Němců v Čechách, tzv. Konstitučního spolku, jehož členy byli právě věžský statkář Skřivánek i advokát Pankrác, jakož i petrkovský statkář Volný a brodský obchodník Letňanský, o kterých se ještě zmíníme. Konstituční spolek se nijak netajil svým hlavním úkolem, kterým bylo hájení nadpráví Němců v Čechách a vytvoření všenněmeckého spolku zemí včetně Čech.

Jejich heslem bylo: „My Němci do Frankfurtu volit chceme, Čechové musí!“

Ostatně v té době i v Humpolci znárodněla Havlíčkova břítká píseň „Šuselka nám píše až z německé říše“, která způsobem lidu pochopitelným a vtipným vyjadřovala smýšlení českého národa k pokusům o sjednocení všech německých zemí. Proti zatažení do nějakého všenněmeckého státu a naopak pro zachování Rakouska (ale konstitučního) nutily Humpolecké nejen vlastenecké, ale i přímo existenční důvody. Většinou soukeníci měli již v té době vytvořeny dobré odbytové styky především s uherskými a balkánskými zeměmi Rakouska, které dovozními cly chránilo tak i humpolecká méně kvalitní sukna. Naopak nějaké Velkoněmecko znamenalo by pro Humpolec nemalou textilní konkurenci z vyspělých průmyslových německých států.

Všechny tyto důvody byly jistě zváženy a bylo odhlasováno, aby 27. dubna celé humpolecká Národní garda táhla ve zbrani na Věž a tam statkáře Skřivánka buď po dobrém, nebo po zlém, od jeho úmyslu odvrátila a popřípadě táhla ještě do Něm. Brodu a tam schůzi a nesprávné rozhodnutí přezkázila.

Důležité rozhodnutí vyhradil však týž den jeden finanční úředník ve Věži a náležitě vše zveličil. Humpolecká garda prý zamýšlí statkáře Skřivánka s jeho rodinou vyvraždit a jeho zámek vydrancovat a zbořit. Majitel panství svolal ihned čeleď a oznámil, jaká pohroma ho čeká. Žádal plačky všechny, aby ho neopouštěli a hájili jeho majetek. Pro příští den vyzbrojili se zbraněmi, ale také i sekýrami, podávkami, kosami apod. Sám Skřivánek však prohl do Něm. Brodu a jeho žena s dětmi prý hledala od rána ochranu u božích muk v polích.

V Humpolci 27. dubna svolali zatím již o páté hodině ráno bubeníci gardu do zbraně. Sešla se ihned v celém počtu, ale po ránu byla již nálada umírněná, a tak se uvážilo, že by bylo nepraktické, aby celá garda táhla do Věže a do Brodu a že by z toho městu mohly vzejít přece jen zlé následky. Bylo tedy rozhodnuto, aby byli vyvoleni jen výborní řečníci, a ti aby byli posláni přímo do Brodu na veřejnou schůzi. Zvolen byl potom městský lékař Dr. Štule, výborný řečník, Jakub Smrčka a Jakub Mottl, oba spolužáci Karla Havlíčka, a dalších šest příslušníků Národní gardy, kteří ihned odjeli kočáry do Brodu. Ve Věži byli očekáváni ozbrojeným lidem, který se však klidně rozešel, když místo ozbrojené gardy viděl jen několik občanů.

Do Něm. Brodu dojeli Humpolečtí právě včas. Brodské náměstí bylo do poloviny zaplněno. Uprostřed byl postaven stůl a u něho stál Dr. Pankrác a právě přesvědčoval několik tisíc přítomných, jaký prospěch by z toho Čechové měli, kdyby se připojili k Německu a zvolili poslance do Frankfurtu. Když Dr. Pankrác domluvil, vystoupil na jeho místo humpolecký lé-

kař Dr. Štule a ve své dramaticky podané řeči skvěle vyvrátil všechny důvody Dr. Pankráce. Shromážděný lid začal provolávat: „Sláva Čechii! Žádné spojení s Německem!“ Přívrženci Velkoněmecka museli s hanbou odejít a sám Dr. Pankrác byl ve velkém nebezpečí života, neboť lidé se na něj sáпали a volali: „Zabte toho zrádce! Ukamenujte zrádce vlasti!“ Jeden z Humpoleckých odvedl jej zatím do dveří jednoho domu a tím ho i uchránil. Dav potom dlouho provolával slávu Humpolci. Nastalo všeobecné jásání a objímání mezi Brodskými a Humpoleckými, kteří ten den často slyšeli slova: „Vy jste naši andělé strážci. My se s vámi spojíme. A teď pijte, bratři, na vítězství!“

Pokus německých nacionalistů tak ztroskotal a občané se radostně rozcházeli domů. Humpoleckou deputaci těšilo, že jak Brodští, tak i lidé z širokého okolí neklamali. Jejich radost se dovršila, když jim před odjezdem brodské ženy-vlastenky přinesly pro Národní gardu nový červenobílý prapor na důkaz přátelství. Vítězoslavně vracela se ten den humpolecká deputace domů, kde byla občanstvem nadšeně uvítána. K dovršení úspěchu přišla příští den do Humpolce výprava sedláků z Věže a oznámila, že se u nich utvořil oddíl Národní gardy a že se dáva pod velení Humpoleckým.

Když pak 15. května přišla od krajského úřadu v Čáslavi výzva, že se 20. května mají volit 4 poslanci do německého (frankfurtského) parlamentu, stala se na tu dobu věc neslychaná: magistrát humpolecký vrátil cirkulář zpět s tím, že nic v německé řeči nepřijímá. A Národní garda se současně usnesla, aby byli vysláni do okolí (Lipnicko, Světelsko, Kralovicko, Polná, Chotěboř, Přibyslav) její zástupci, kteří by vysvětlili lidu, proč nemá volit do německého parlamentu, což se také stalo.

Energický zásah Humpoleckých proti Frankfurtu získal si v té době nebývalou popularitu a publicitu. Psal o něm Karel Havlíček v Národních novinách, události v Něm. Brodě a v Humpolci podrobně popisuje Pražský posel (č. 9), kterého vydával J. K. Tyl, ohlasy událostí objevily se i v soukromé korespondenci vlastenecky smýšlejících brodských občanů. Neúplný výbor z této korespondence mezi německobrodským kaplanem P. Karlem Seifertem a Janem Hulakovským, kancelistou archivu pražského uveřejnil Dr. B. Vencovský v článku „Revoluční hnutí 1848 v Něm. Brodě ve světle dopisů současníka“ ve Zprávách Městského musea v Něm. Brodě (1922). Alespoň dva dopisy zde otiskují:

24. 4. 1848

Milý příteli.

Dějou se tu věci, až ruce sepnete. P. Skřivánek Ed. (který dal též pojednání do německých novin od 21. t. m. „Von der mährische Gränze“)

jezdí po okolních panstvích a zve všechno „zum deutschen Bund“. — Dnes v rádnici ve veliké předsíni držel Dr. Pankrác na stole veyklad o přístupu k německému spolku a ve čtvrtek má být schůzka těch okolních zde na „Ulehlich“. — Co tomu říkáte? Vy tam brojíte proti tomu a hle Brod - Věž - Lipnice - Okrouhlice - Přibislava - Polná - Štoky atd. z většího dílu pouhá česká místa — přistoupí k tomu. P. Skřivánek, proti kterému zdejší dělníci brzi snad povstanou, se vyjádřil, že by ouřadové neměli ani brát pražské noviny, protože prý lid bouří proti vrchnostem — tak? — již čas, aby lid z dávného otroctví vyvázl. Skřivánek snad chce tím přistoupením lépe udat svůj spiritus, který ve Věži pálí? Čas aby se mu odpovědělo. Ale do německých novin, nebo české on nečte. Právník Veidenhofer se silně ujímal Čechů u Judmanů — i proti svým bratrům. Prosím Vás nemlčte na to.

S Bohem

P. K. Seifert.

Drahý příteli.

.... a dávám Vám vědět, že 27ho včera byl tu „Meeting“ na rynku, kde na stole mluvil dříve Pankrác pro spolek Frankfurtský a pak Dor Stule z Humpolce ve jménu Humpoleckých proti tomu — nerad byl slyšán, ač lid volal: Brávo. Takže Commandant gardy mezi jeho mluvením vykřikl: Garde zusammen a dal do toho bubnovat, a předs Stule nepřestal mluvit, až skončil. Pankrác také ušel nemoha pravdu snést. Dějou se tu věci. Humpolečtí chtěli Křivánkovi šturmovat zámek za jeho zaslané mínění do novin. Proč zde hýbají pokojným lidem? My sme byli vždy poslední ve všem. Polenští a Chotěbořští vzkázali, že nepřijdou... Myslím, že tu Meeting více nebude. Mnoho nescházelo a Pankrác by byl odnesl, nebo není miláček lidu, protože lidi s kabátů svlývá.

Sbohem Váš starý přítel Karel.

V témže ročníku Zpráv Městského musea v Něm. Brodě nachází se také text letáku „Humpolecká sláva“, který vydal neznámý autor a který byl na Vysočině velmi rozšířen. Ve 36 verších, tenkrát běžně nadsazeným způsobem, oslavuje se vlastenecký zásah Humpoleckých a končí slovy: „Český lev ať zařve od Humpolce, vrahy pak vyženem z vlasti lehce.“

Když tedy byla překážena volba do německého sněmu ve Frankfurtu, konala se 13. června volba poslanců do českého sněmu v Praze. I když poslanci byli zvoleni, jejich svolání bylo stále oddalováno, až se vůbec nikdy tento český sněm nesešel.

Na 8. červenec byly vypsány volby do říšského sněmu ve Vídni. Čecho-

vé se rozhodli tento sněm obeslati. Nechtěli se totiž vzdát jediné tribuny, kerá jim zbývala, chtěli-li svoje požadavky uplatňovat.

Kraj čáslavský měl zvoliti pět poslanců. Bylo tedy utvořeno těchto pět volebních okresů: Královské město Čáslav (3.769 obyv.), král. město Nēm. Brod (4.179 obyv.), král. a horní město Kutná Hora (9.028 obyv.) a komunální město Polná (4.985 obyv.). Volební právo měl každý 25 let starý občan a jeho stáří muselo být ve volebním seznamu potvrzeno farářem. Volilo se prostřednictvím volitelů, kteří byli nejdříve zvoleni v obvodech s 250 až 500 voliči.

K humpoleckému volebnímu okresu patřilo město Humpolec, panství herálecké, želivské, světelské, lipnické, větrnojeníkovské, věžské a část donokralovického, takže měl asi 50.000 obyvatel. K vlastní volbě říšského poslance sešlo se do Humpolce 157 volitelů, z nichž 109 zvolilo za poslance Karla Havlíčka, tehdy sedmadvacetiletého redaktora Národních novin.

O zvolení Havlíčka přičímili se hlavně tito humpoleční občané: Ferd. Nápravník, Maxm. Bečvář, Kajetán Příborský, Ludvík Příborský, Jakub Mottl, Max Dítě, F. J. Krajník, Jakub a Frant. Smrčka, Jan Kamarýt a dále občané herálečtí Josef Vašák a Frant. Metal. Humpolečtí dlouho předem přesvědčovali volitele, jaký musí být poslanec muž vzdělaný, národu věrný, bez úhony, a vykládali to tak horlivě, že i Němci od Štoků volili Havlíčka.

Ještě téhož dne (8. 7. 1848) psal F. J. Krajník Havlíčkovi do Prahy o výsledku volby. Otiskujeme dopis s Krajníkovým podpisem „Kokořínský“, voleným patrně podle hradu Kokořína z blízkého sousedství Krajníkovy rodiště.

Pane Havle.

Oznamuji Vám, že Jste v Humpolci zvolen a sice měl jste 109 hlasů. Všech voličů bylo 157. Právě Vám na náměstí intrády vytrubují. Radím Vám ale, abyste v tomto okresu vyvolení přijal, neb po Vás má nejvíce hlasů Křivánek (znáte ho), má totiž 13 a po něm nejvíc dvorní rada Karel Komrs. Je tedy nebezpečí, že kdyby Jste nepřijal, snadno by Křivánek deputovaným se stal.

Mějte se dobře, jsem Váš věrný Kokořínský.

K tomuto dopisu byl připojen ještě dopis druhý, psaný a podepsaný též Krajníkem ještě s osmi jinými humpoleckými občany:

Drahý příteli.

Nelze nám opominout srdečnou radost nad Vaším vyvolením projevit, neb nejvřelejší přání naše jest, by národnost naše na sněmu říšském řádně

zastoupena byla, a to krom Vás žádný dle přesvědčení našeho nedovede. Stálo nás sice mnoho práce, abychom zvolení provedli a tudy snažně Vás žádáme, by Jste zvolení to na se u nás a ne jinde přijmul. Budaucně Vám podáme zprávu o celém volení a všech šejdích. Oznamte však nám hned, že zvolení přijímáte.

Vaši ochotní Jakub Smrčka, Frant. Smrčka, Maxmilián Bečvář, Josef Procházka, Jakub Mottl, Josef Vašák z Herálce, Jan F. Kamaryt, Frant. Nápravník, F. J. Krajník, nejvřelejší citel Váš.

K jistotě pište odpověď pod mou adresou Krajník.

Havlíček byl současně zvolen ještě poslancem za Říčany (92 ze 108), Jindř. Hradec (63 ze 125), Náchod (66 z 99) a Nové Benátky (79 ze 128 hlasů). Tolik cti a důvěry se nedostalo žádnému kandidátovi. Ale co to bylo platné, když téhož dne byl v Praze zatčen a uvězněn na Hradčanech.

Když tato překvapující zvěst došla do rozjásaného ještě Humpolce, shromáždili se voličové znovu a ihned odeslali zemskému presidiu a ministerstvu vnitra ve Vídni žádost za jeho propuštění z vazby. V dopise se praví: „Při vyvolení poslance na sněm říšský dne 8. t. m. jest velikou většinou hlasů a sice 109 redaktor Národních novin Karel Havlíček za deputovaného vyvolen. S nejbolestnějším úžasem čtli podepsaní zprávu, že deputovaný jejich zatčen jest. Opět tedy muž, v kterého celý národ český největší důvěru má a kterého co nejvřeleji miluje. Jménem všech voličů okresu se žádá, aby slavné c. k. zemské presidium zajatého, za deputovaného k říšskému sněmu pro humpolecký okrsek vyvoleného Karla Havlíčka ze zajetí propustiti ráčilo, jej na svobodě vyšetřovati a co zákonně vyvoleného deputovaného k říšskému sněmu odejiti nechalo.“

A skutečně, Karel Havlíček byl po jediném předběžném výsledku 12. července propuštěn po pětidenním věznění na svobodu. Vzhledem k neohroženému postupu Humpoleckých jejich mandát přijal a týž den psal do Humpolce F. J. Krajníkovi:

„Milý příteli.

Privatně Vám musím sdělit, že mě dnes Thun a Windischgrätz museli pustiti, neboť na ně ze všech stran doráželi. Praha držela se tentokrát výborně, zvláště purkmistr. Ti chlapci ale dostali největší strach z vídeňského sněmu, zvláště proto, že jsem byl na tolika místech zvolen, a že tedy na těch místech, kde se poděkuji, znovu musí voliti. Kdyby mě ale dále drželi, museli by se z toho odpovídat, že se volení opozdilo. Já ale ovšem, teprve ve Vídni jich náležitě obžaluji a mám proti nim zcela jistou výhru, takže notně zahanbeni budou.

Za několik dnů budu v Humpolci, možná za tři, neb pojedu do Vídně co nejdříve, abych tam s polskými, moravskými a illirskými deputovanými mohl smlouvu učiniti proti Němcům.

Budeme tam mít perný kus práce, ale uděláme co možného. Volení v Čechách vypadlo dobře pro nás.

S Bohem. Pozdravení všem.“

Havlíček.

Slíbenou návštěvu humpoleckým voličům uskutečnil hned v neděli 15. července. Zde pak bylo radosti a slávy, jaké Humpolec od dne prohlášení konstituce neviděl. Národní garda rozestavěla hlídky po silnici až ke Věži. Když nejvzdálenější hlídky Havlíčka zjistily, vystřelily, což bylo smluvným znamením pro další výstřely. A tak v několika minutách se o příjezdu vědělo nejen v Humpolci, ale i po celém jeho okolí a kdekdo chválal k silnici. Na obvodu města byl slavnostně uvítán a odtud zástupy lidu přiveden byl až do radnice (dnes budova Státní spořitelny). Procházel městem doprovázen deputacemi z okolních míst a za nepřetržitého provolávání slávy. Šel pěšky s nepokrytou hlavou, jen jeho paní zůstala v kočáře a jela za zástupem.

Na radnici vyslechl Havlíček blahopřání svých voličů a jejich stížnosti a stesky a z okna radnice pronesl ke zcela naplněnému náměstí výbornou řeč. Pak se odebral do domu svého spolužáka Jakuba Smrčky, který vystrojl na jeho počest velkou hostinu, při které se seznámil s předáky z celého okolí. Není bez zajímavosti, že uvítání se účastnili i Němci od Štoků, kteří svého poslance oslovovali německy. Mezitím, před Smrčkovým domem (čp. 35), kde se Havlíček zdržel až do druhého dne, vyhrávala hudba Národní gardy a občanstvo až do rána oslavovalo svého poslance v hostinci „U bílého beránka“.

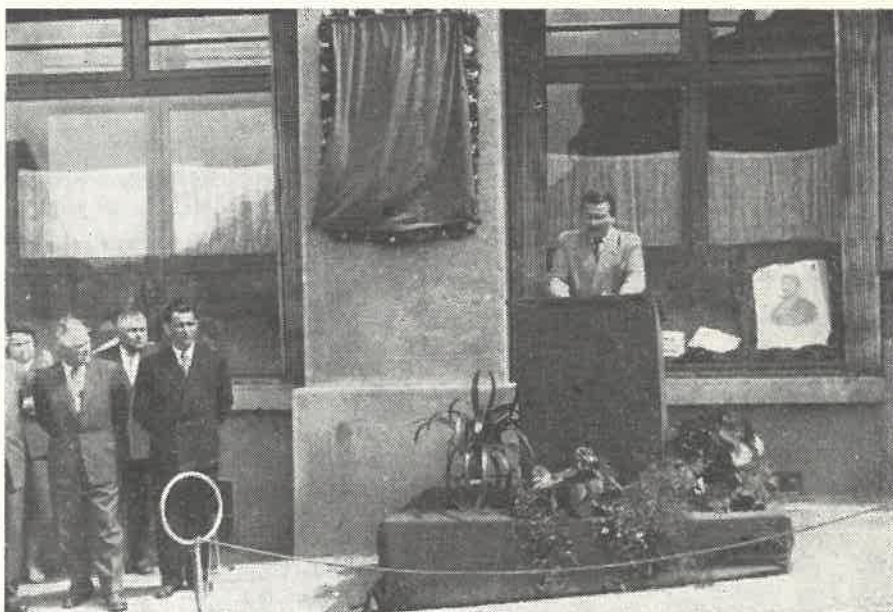
Zástup humpoleckých občanů doprovodil pak ráno Karla Havlíčka až k můstku pod Rozkoší a čtyři příslušníci Národní gardy doprovodili jej až do Něm. Brodu.

Bohužel i tato slavnostní událost měla ještě krvavou i soudní dohru. Gardisté, vracející se spolu s dalšími humpoleckými občany domů, zastavili se v lázních Petrkově a tam byli z popudu majitele petrkovského dvora, statkáře Volného, a brodského obchodníka Letňanského přepadeni Volného čeledí a zle potlučeni. Zřejmě to byla odvěta za porážku při obeslání frankfurtského sněmu v Něm. Brodě. Avšak bodné i sečné rány i modřiny se brzy vyhojily a ostatní urovnal soudní akt.

Karel Havlíček zastupoval Humpolecko na říšském sněmu ve Vídni a pak v ústavodárném sněmu v Kroměříži až do prosince. Dvanáct dnů po

Havlíčkova pamětní deska v Humpolci od akademického sochaře prof. J. Šejnosta

Odhalení Havlíčkovy pamětní desky v Humpolci dne 15. července 1956

nastoupení nového císaře, a to 14. prosince 1848, vzdal se svého mandátu, neboť se mu kroměřížský sněm svou nekonečnou povídavostí a nedělností nezamlouval a Národní noviny za jeho nepřítomnosti klesly v průbojnosti a kvalitě. Humpolečtí si pak zvolili 17. 1. 1849 za nového poslance Ant. Komrse, hosp. radu u hraběte Thuna v Libverdě, rodáka z Humpolce.

Humpolec na Havlíčka však nezapomněl. Jeho nebojácný postoj i v následujících letech a jeho pozdější tragický osud získal mu u všech občanů hluboké sympatie. Není proto divu, že ještě za Rakousko-Uherska, v roce 1901 vznikl z popudu starosty města Filipa Bečváře komitét pro postavení pomníku Karla Havlíčka Borovského v Humpolci. Dar zakladatele komitétu ve výši 3.000 K se časem rozrostl dalšími dary na 17.000 korun, takže byl zadán již i návrh na pomník, a to zdejšímu rodáku, významnému českému sochaři Čeňku Vosmíkovi. Válka však znemožnila realizaci jeho sádrového návrhu, který se nachází mezi muzejními sbírkami. Fond na postavení pomníku byl znehodnocen.

Avšak městský národní výbor a městské muzeum zajistily přece jen čestnou náhradu. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského v roce stého výročí jeho smrti (1956) byla na budově, ze které promluvil k Humpolec-

kým jako jejich první poslanec, odhalena pamětní deska s portrétním reliéfem, jejímž autorem je ak. sochař prof. Jos. Šejnost.

Mohutná účast humpoleckých občanů na této slavnosti dokázala přítomným zástupcům z Havlíčkovy rodné Borové i z Havlíčkova Brodu jak i po více než stu letech váží si Humpolec svého prvního, svobodně zvoleného poslance ve své historii.

Prof. Jiří Rychetský, Humpolec

Prameny:

- Kamarytova kronika Humpolce (1848)
- Gustav Kobliha: První století města Humpolce (1907)
- Zprávy Městského musea v Něm. Brodě (1922)
- Zálesí, roč. IX., XIX., XXIV.
- Národní noviny (1848)
- Pražský posel (č. 9. 1948)

K HISTORII PAMĚTNÍCH DESEK A POMNÍKŮ KARLA HAVLÍČKA BOROVSKÉHO V HAVLÍČKOVĚ BOROVÉ A HAVLÍČKOVĚ BRODĚ

Karel Kvaš

Politické uvolnění, k němuž došlo v Čechách v šedesátých letech 19. století po pádu bachovského absolutismu, se pozitivně projevilo ve všech směrech českého národního hnutí. Dochází především k velkému rozmachu spolkového života, který výrazně ovlivňuje politický život v Čechách, k aktivizaci kulturního dění i českého tisku. V souvislosti s tím se dostavuje i reálné hodnocení a rehabilitace významných osobností národního obrození.

Velmi populární osobností v tomto směru se stal novinář a spisovatel Karel Havlíček, jehož památka se těšila veliké úctě a vážnosti především v širokých vrstvách venkovského lidu. Tragika jeho životního osudu a jeho statečný postoj zejména v 50. letech v době nástupu protiústavního režimu z něj vytvořily v myšlení lidu typ národního hrdiny a mučedníka.

Havlíčkův význam a pozitivní prvky jeho historické úlohy zhodnotil velmi objektivně Zdeněk Nejedlý: „Tradiční Havlíček v paměti národa jest až smělý bojovník proti Windischgrätzovi, proti vojenské diktatuře, proti reakci valící se po prohrané revoluci, proti šosáctví, zbabělosti a zradě ve Vídni a v Praze. Havlíček „Slovana“, Havlíček Kutnohorské poroty, Havlíček „Tyrolských elegií“ a brixenského mučednictví — to teprve je národní a dnes již tradiční Havlíček.“¹⁾

Havlíčkovu osobnost a zdroje jeho kultu charakterizoval rovněž výstižně i spisovatel Antal Stašek²⁾ ve svých „Vzpomínkách“: „Havlíček byl vši svou povahou zároveň i prototypem českého člověka. Proto rozuměl lidu a proto lid rozuměl i jemu. Mluvil mu nejen do duše, ale i z duše. V ústech našich podkrkonošských horáků, mých krajanů, zvučelo jeho jméno v letech 1848, 1849 a na počátku let padesátých jako jméno proroka a re-

formátora. Co napsal, pokládáno za nevyvratitelnou pravdu, výroky jeho stávaly se politickou vírou. Neznám žádného spisovatele ani publicistu našich novodobých dějin, který by dovedl tak působit v myšlenky a nálady horského lidu jako on. Tajemství jeho působení leželo v jeho mužném neoblomném charakteru, jenž se ničeho nebál a nezastavil se rozpačitě před žádnou pravdou, leželo v jeho demokratickém přesvědčení a konání, v jeho lásce k lidu, v jeho protiklerikálním smýšlení, a v půvabu slovesného jazyka, jenž překypoval řízným vtipem, veselým humorem a často trpkou ironií. To bylo veliké kouzlo, které ho našemu horskému lidu činilo drahým a po dlouhou dobu nezapomenutelným.“

Rokem 1862 začíná dlouhý sled havlíčkovských slavností, které v kontextu své doby byly důležitým a kladným politickým a národně uvědomovacím faktorem. První z nich uspořádal ve dnech 17. a 18. května 1862 při příležitosti tahu národní loterie ve prospěch Zdenky Havlíčkové pražský pěvecký spolek „Hlahol“.³⁾ Jak píše František Schwarz ve své brožurce, věnované „statečným spojeným spolkům českoslovanským, již ve velké národní slavnosti Havlíčkově v Praze dne 17. a 18. května 1862 tak vřele se zúčastnili“, přijeli do Prahy zástupci 62 pěveckých spolků z Čech, Moravy, Slezska a Lužice. Na pěveckých koncertech v Novoměstském divadle, kde se konal tah národní loterie, a na Žofině vystoupilo téměř 900 pěvců. C. k. pražské místodržitelství, které vědělo o účasti mnoha venkovských učitelů v pěveckých spolcích, nařídilo vyučování na všech venkovských školách ve dnech 15. a 17. května se zřejmým úmyslem znemožnit učitelstvu účast na této velké národní manifestaci.

Slavnost odhalení Havlíčkovy pamětní desky na jeho rodném domku v Borové 19. srpna 1862 patří svým významem, rozsahem i organizací k největším národním demonstracím 19. století. Ve svých „Vzpomínkách na Karla Havlíčka Borovského“ píše Antonín Musil Jihlavský:⁴⁾

„Roku 1859 přijel do Jihlavy prof. V. Zelený s technikem K. Jonášem, pozdějším americkým žurnalistou, který ujížděl z Prahy, jelikož policie po něm pásala. Byli tři dni v Jihlavě. Tenkrát se tu ujednala slavnost Borovská, která po radě prof. Zeleného, rodáka borovského, určena na rok 1862. Přítel můj, malíř Stöger, šel se mnou do Borové a nakreslil rodný domek Havlíčkův. Kresbu tu zanesl jsem do Prahy prof. Zelenému a také objednal v Karlíně u klempíře Menzla poprsí Havlíčkovo“.

³⁾ Hlahol pražský, český pěvecký sbor, založený r. 1861. V letech 1863–65 byl jeho sbormistrem Bedřich Smetana.

⁴⁾ Antonín Musil Jihlavský (1809–1898), obchodník a knihkupec v Jihlavě, významná osobnost národního obrození na Jihlavsku.

¹⁾ Zdeněk Nejedlý, O smyslu českých dějin, str. 273, 1952.

²⁾ Antal Stašek, vl. jménem Antonín Zeman (1843–1931), český spisovatel.

K realizaci tohoto záměru byl již v r. 1861 ustaven v Borové přípravný výbor. 17. září 1861 na schůzi vlastenců z širokého okolí, svolané starostou Borové Františkem Tonarem do hostince u sv. Anny, byl přijat návrh ronovského továrníka Pešky, „aby se důstojná sice, ne však nádherná tabule z litiny opatřila, na rodném domě Karla Havlíčka v Borové upevnila a k větší oslavě a důstojné památce zvěčnělého nadace školní zřídila“.

Pražské místodržitelství povolilo konání peněžitých sbírek v Borové a okolí, jejichž výnos měl krýt náklady, spojené s pořízením desky. Do června 1862 se sbírkami na venkově vybralo celkem 156 zl. 55 kr. Deska byla objednána u karlínského kovolijce Mencla.⁵⁾ Sbírkové kampaně se později také zúčastnily pražské redakce „Hlasu“⁶⁾ a „Národních listů“.⁷⁾ Na přípravě slavnosti se významně také podílel v r. 1862 ustavený pražský slavnostní výbor za předsednictví městského rady Františka Dittricha především vypracováním a konečnou úpravou programové části.

V pamětní brožurce „Na památku Karla Havlíčka a slavnosti borovské dne 19. srpna roku 1862“, redigované Janem Nerudou,⁸⁾ který také napsal úvodní báseň „Karlu Havlíčkovi Borovskému“, jest uveden tento „slavnostní pořádek“:

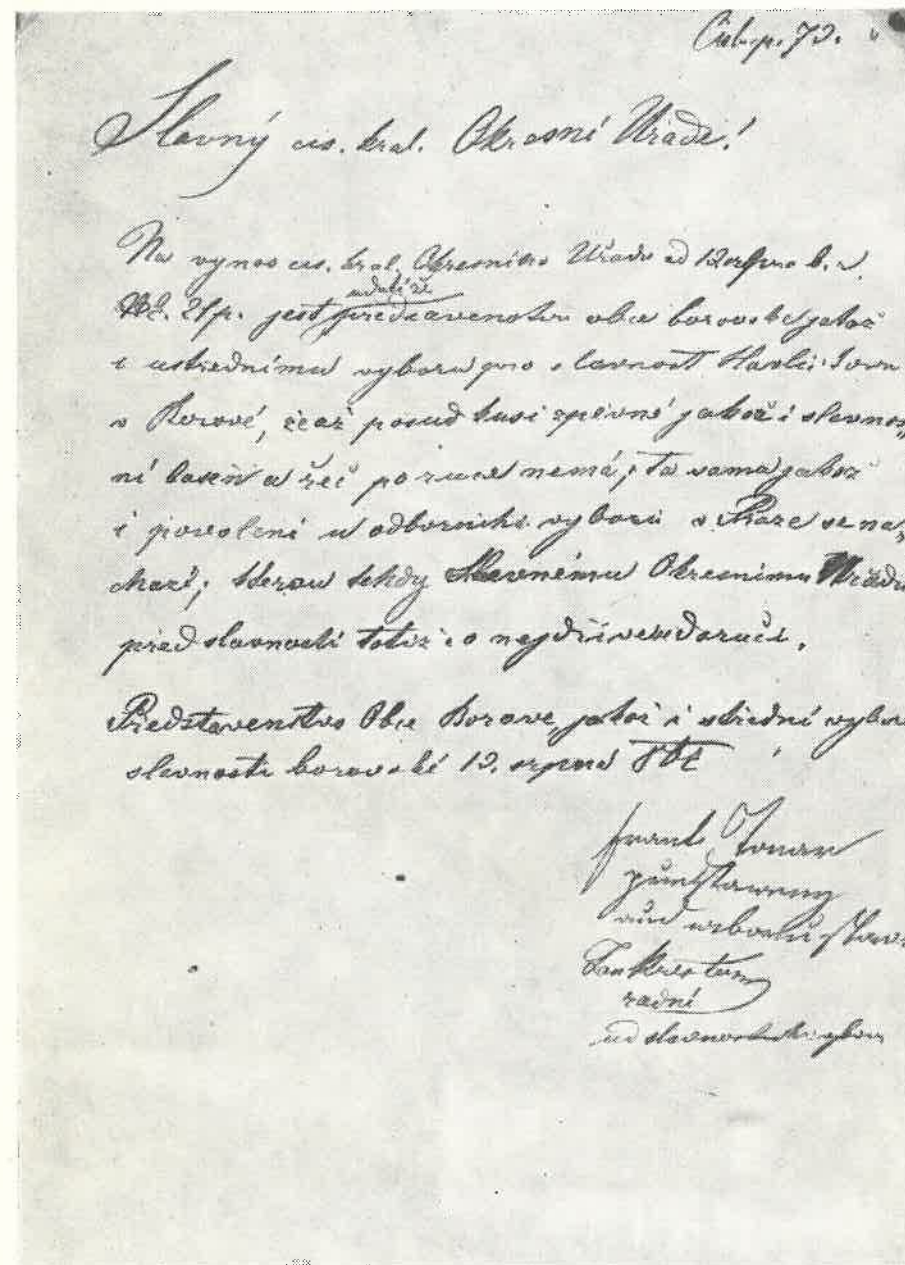
1. Slavnost veškerá odbývá se v Borové co kolébce oslaveného Karla Havlíčka a započne záhy z jitra hudbou na náměstí a střelbou z moždířů.
2. Hosté a spolky zpěvácké shromáždějí se v místnostech pánů V. Veseleho, Josefa Řičana a Františka Tonara, kdežto výborem borovským uvítání budou.
3. Po uvítání k 10. hodině uspořádá se na náměstí průvod do chrámu následovně: Hudební sbor, tělocvičná jednota pražská „Sokol“ s práporem, cechové s prápory, spolky zpěvácké, výbor slavnostní, zastupitel-

⁵⁾ Josef Bronislav Mencl (1815–1864), klempíř a kovolijec v Karlíně, člen Repealu v r. 1848. V jeho dílně byl mj. ulit gotický lustr pro radní síň Staroměstské radnice (1858) a lustr pro Stavovské divadlo (1860). Jeho práce byla známa i ceněna i v zahraničí.

⁶⁾ „Hlas“, český pokrokové zaměřený politický deník, vydávaný v letech 1862–65 V. Vávrou. V jeho redakci pracovali také J. Neruda, K. Sladkovský, J. Barák a J. V. Frič jako zahraniční dopisovatel.

⁷⁾ „Národní listy“, deník mladočeského hnutí, vycházející v letech 1861–1941.

⁸⁾ Jan Neruda (1834–1891), český básník a spisovatel generace almanachu Máj. Činný též jako redaktor deníků (Čas, Hlas, Národní listy) a beletristických časopisů (Obrazy života, Rodinná kronika, Květy, Lumír).

Z korespondence obecního představenstva a slavnostního výboru v Borové, týkající se slavnosti odhalení pamětní desky Havlíčkovy v srpnu 1862

stva a deputací měst a obcí, pak čelnější hosté, studentstvo s práporem a ostatní shromáždění.

4. Slavné requiem v místním chrámu Páně. Provozovati se bude staročeské requiem od Holana, upravené Zvonařem.
5. Po requiem odebere se slavnostní průvod v pořádku dříve ustanoveném z chrámu na místo slavnosti.
6. Úvodní báseň slavnostní od J. Jahna, přednese J. Barák.
7. Staročeský chorál svatováclavský.
8. Řeč slavnostní od Karla Sladkovského.
9. Odhalení pamětní desky.
10. Sbor, k slavnosti zvláště složený, od Zvonaře.
11. Po odbyté slavnosti vrátí se veškerý průvod na náměstí, kde se rozejde.
12. Společná hostina za příznivého počasí pod stany, jinak v místnostech pánů V. Veselého, J. Řičana a Františka Tonara.
13. Po hostině národní beseda pod širým nebem, při níž spojené spolky zpěvácké provozovati budou následující sbory:
 - a) „Probuzení naše“, od L. Procházky.
 - b) „Staročeská“ (na vlast), od J. N. Škroupa.
 - c) „Vzájemná“ od L. Zvonaře.
 - d) „Na Prahu“, od Veita.
 - e) „Moravská kvadryla“ od Hellera.
 - f) „Pochod“ od A. Bendla.
 - g) „Těšme se blahou nadějí“, pro sbor od Hellera.Provedení veškerých skladeb hudebních říditi budou pánové Heller, Lukes a Zvonař.
14. Po besedě společný průvod k domu Havlíčkovu, kdežto na rozloučenou se zazpívá „Kde domov můj“, čímž slavnost se ukončí.
15. Na památku slavnosti této bude lze dostati:
 - a) peníz slavnostní, ražený dle desky pamětní Seidanem v Praze,
 - b) brožurku slavnostní, sestavenou od J. Nerudy a ozdobenou vyobrazením rodinného domu a podobiznou oslavence.
16. V knihu pamětní k účeli tomu založenou zapíší se veškerí hosté slavnosti přítomní.“

Slavnost odhalení desky měla se konat původně 31. října 1861, tedy ve výroční den Havlíčkových čtyřicátých narozenin. Protože si však pražští etitelé Havlíčkovi stěžovali, že v té době již je mrazivé počasí a oni musí jeti do Borové z Kolína na vozech — železnice vedla tehdy jen z Prahy do Kolína —, byla slavnost odložena na 19. srpen 1862.

Program slavnosti jest následující.

- I. V předvečer slavnosti dne 18. srpna hráti bude hudební sbor na náměstí národní hymnu a jiné národní skladby k oslavení narozenin Jeho c. k. ap. Veličenstva.
- II. Zitra dne 19. srpna oznámí sbor sborů a hudební sbor počátek slavnosti.
- III. Průvod z náměstí do chrámu Páně, hudební sbor, obojí, zpěváckých spolků, zastupitelstva a deputace města obcí, četní jiných hostů, i jiných se vztýh hostů, a v tom pořádku naspět k rodině Havlíčkovu.
- IV. Zpěvácké spolky zapíší roslátní slavnosti.
- V. Slavnostní řeč přednášená od J. C. Sladkovského z Prahy.
- VI. Společná hostina.
- VII. Národní beseda.
- VIII. Prodávání klenutí slavnostní věci a medailonů podobiznou Karla Havlíčka dle nové pamětní tabule.
- IX. Kraslování přádel a veřejného pokoje v Borové bude slavnostní výbor opatřen karaj snáhem šarveno-bílou stříkrou.

Blíží program jednotlivých spolků a dohlamač. bude H. c. k. okresního úřadu předložen, jak mile se o tom usnesení stane.

Ohledně slavnostní věci a prodávání ji učiní potichu krtky, jak ja. A. Sladkovský na příslušném místě v Praze.

Rukopis programu oslav odhalení Havlíčkovy pamětní desky v Borové v srpnu 1862

Průběh borovské slavnosti, nesoucí plně vlasteneckou patinu své doby, popisuje F. Musil v článku „Havlíčkovy slavnosti v Borové“:⁹⁾

„Slavnost původně na 31. října stanovena, ku přání pražských hostů určena byla na den 19. srpna 1862. Přípravy k ní, očekávání nebývalé podívané, dalekých a vzácných hostů, jmenovitě dcerušky Havlíčkovy Zdeňky zaujaly celé mysli borovských občanů. Jak vypravují staří pamětníci místní, lidé od jara toho roku ustávali v neobvyklou dobu od denní práce, scházeli se u pokročilých sousedův, anebo v hostinci, kde byly čítány noviny, básně a epigramy Havlíčkovy (zvláště byly oblíbeny Tyrolské elegie a Křest sv. Vladimíra) a zpívány národní a vlastenecké písně. Obecní správa upravovala ulice i náměstí, občané své domy a chaloupky, vysazováno stromoví, a městečko nabývalo vlídnějšího, ba svátečního vzhledu.

Pieta k Havlíčkovi shromáždila ve slavnostní den v Borové nesčetné množství lidu českého na 20.000 z končin blízkých i vzdálených, z nichž mnozí dostavili se o den dříve, aby si zajistili přístřeší i občerstvení. Pět hostinců nemohlo arcíť obsloužit takový počet hostů, proto mnoho účastníků tábořilo pod stany, na povozech podél silnice pod městečkem, na humnech a zahradách, takže Borová byla tehdy v pravém slova smyslu obležena.

Aby mohli hosté dobře přenocovati a přece v čas ku slavnosti se dostat, rozvázeli je od dráhy do sousedních měst N. Brodu, Příbyslavi, Chotěboře, Žďáru, Polné, odkudž druhý den ráno sjížděli se na stech vozů k Borové. Různé spolky — a sjelo se jich mnoho — měly své markytány. Borovští jednali s hostmi vlídně a pohostině.

Nebesa však zahalila se k slavnosti a ke všemu nadšení, obětavosti a přípravám hostů domácích nemilosrdně. Obloha, ještě den před tím nadějně modrá, zatáhla se přes noc šedými mraky, z nichž po celý téměř slavnostní den lily se spousty vody. Tím arcíť vnější dojem slavnosti, i nálada účastníků nemálo utrpěly. Nicméně i za neustávajícího deště ubíral se nesčetný průvod do kostelíka borovského na slav. mši, kterou sloužil P. Fináček a při níž účinkovaly pražský Hlahol a vybraní ze zpěvákých spolků z N. Brodu a Polné. Na náměstí vyhrávalo několik kapel a ve škole prodávaly se pamětní peníze s životopisem oslavencovým. Po bohoslužbách vrátil se průvod na náměstí, kde pod lipou umístěna byla tribuna řečnická. Kolem ní Sokolové pražští,¹⁰⁾ vedeni Dr. Ed. Grégrem utvořili kruh, do něhož byli vpuštěni hosté nejvzácnější: Zdeňka se svým průvodcem Ferd.

⁹⁾ Pohoří, č. 6—7, str. 100, Polná 1921.

¹⁰⁾ Sokol, první český těloevičný spolek, založený r. 1862 pod názvem Těloevičná jednota pražská neb Sokol pražský.

Náprstkem, poručíkem její Dr. Frant. Brauner, Dr. Julius Grégr, kníže Thurn-Taxis, prof. Em. Tonner, Rich. Vilímek a jiní.

Všeobecný zájem obracela na sebe osiřelá Zdeňka, která rodiště a rodný domek velikého otce tehdy viděla poprvé a naposledy.

Po zapění chorálu a recitaci básně Nerudy vystoupil na tribunu Dr. Karel Sladkovský,¹¹⁾ jenž uchvátil posluchače nejen svým projevem řečnickým, ale i svojí gloriolou mučedníka národního. (Byl pro politický delikt žalářován a jak zesnulí již pamětníci slavnosti vyprávěli, stopy řetězů, jimiž byl spoután, byly patrné na zmražených rukou.) Odpoledne za lepší pohody konala se pod městečkem národní slavnost.

Slavnost Havlíčkova r. 1862 stala se nejen neobyčejnou událostí místní a vzpruhou čilejšího života v rodišti jeho, nýbrž velkolepou manifestací národní, již dlouho bylo asi v národě vzpomínáno, a kterou popularita oslavencova ještě více zakotvila a se rozšířila.

Slavnost Havlíčkova přinesla našemu kraji také novou památnost, neboť týž den koupil Dr. Grégr¹²⁾ od Víta Karníka v Šenfěldě 300 sáhů t. zv. Žižkova pole za 60 zl. na němž stojí nyní pomník Jana Žižky.“

O vlasteneckém projevu, k němuž došlo v předvečer borovské slavnosti 18. srpna 1862 v N. Brodě, píše František Petr:¹³⁾

„A láska tato projevila se poprvé veřejně večer 18. srpna 1862, kdy N. Brod byl přeplněn cizími, vzácnými hosty, ubírajícími se k slavnosti odhalení pamětní desky na rodném domě Havlíčkově v Borové. Tehdy stal se otcovský dům středem velkolepé manifestace národní: desetitisícový průvod, v jehož čele kráčel pražský „Sokol“ a přední politikové Sladkovský, Zelený, Ed. Grégr, Barák a j., stanul před ním, aby tu zapěl velebnou hymnu „Kde domov můj“ a vzdal hold památce Havlíčkově. Když pak — dle tehdejších zpráv — z arkýřového okna vyhlédla ustaraná matka jeho se čtrnáctiletou vnučkou Zdenkou, nadšenost v tom okamžiku nelze popsat: volání slavy nemělo konce a přestalo teprve dojemným pohledem na vážnou postavu staříčké matky“.

Slavnosti v Borové se zúčastnil také někdejší student německobrodské

¹¹⁾ Karel Sladkovský (1823—1880), český právník, novinář a politik, radikální demokrat, odsouzený za účast v květnovém spiknutí v r. 1849 k trestu smrti, r. 1857 omilostněn. Spoluzakladatel a předseda mladočeské strany.

¹²⁾ Dr. Julius Grégr (1831—1896), český novinář a poslanec, zakladatel „Národních listů“.

¹³⁾ František Petr (1863—1938), profesor gymnasia v Německém Brodě, významný regionální vlastivědný pracovník.

ho gymnasia hudební skladatel Bedřich Smetana.¹⁴⁾ Své dojmy a zážitky z této cesty zapsal do svého deníku a kalendáře:

Z deníku Bedřicha Smetany (1862):¹⁵⁾

18. srpna jsem odejel do Borové, kde se odbývala slavnost Havlíčkova. Podrobný popis všech malých nesnází, příběhů, na cestě tam deštivé počasí, špatný nocleh v Borové, zpáteční cestu atd. jsem podal v kalendáři bližší 862. Na cestě zpět z Borové jsme se zdrželi v Nimburce, kde se odbýval koncert velký. Já dostal 50 zl. za spoluúčinkování.

22. (srpna). Z Nimburka jsem s jinými pány odjel do Neměřic ku knížeti Taxisovi.¹⁶⁾

Z kalendáře Bedř. Smetany (1862):

18. srpna. Do Borové. Z Pardubic, kde jsme s panem měšťanostou Turnovským na Pražské pány čekající na parádu vojenskou se dívali, až konečně ti páni přijeli, jsme na kolik vozů se odebrali do Chrudimi, kde jsme na žebřinové vozy přesedli, a v Nasavrkách v pivovare na dobré pivo se zastavili, a až do Kamenice dorazili, kde nás večere, vysoká brána, rány z moždířů a zpěv atd. očekávaly. Pozdě večer jsme do Borové zase na kočárech přijeli. Borová byla osvětlena. As 7 pánů nás bylo ubytováno u žida vinopalníka na zemi. Já nemohl spát, neb pan dr. Vávra chrupal až strach.

19. (srpna). Pršelo celý den jen se lilo. 40—50.000 lidu pohromadě. V 10té hodině requiem v kostele, potom odhalení památní tabulky Havlíčkovy, řeči pod lipou, a k vůli dešti odebrání se nazpět do Borové. My dorazili až do Chrudimi, kde jsme se v Besedě dobře bavili.

20. S Procházkou do Kolína, večer poštou do Nimburku.

21. Koncert v Nimburku, 50 zl. jsem dostal: v divadle se odbýval. Kniže a choť bydleli u dr. Dlabače, já a prof. Zeithammer u jeho švagra.

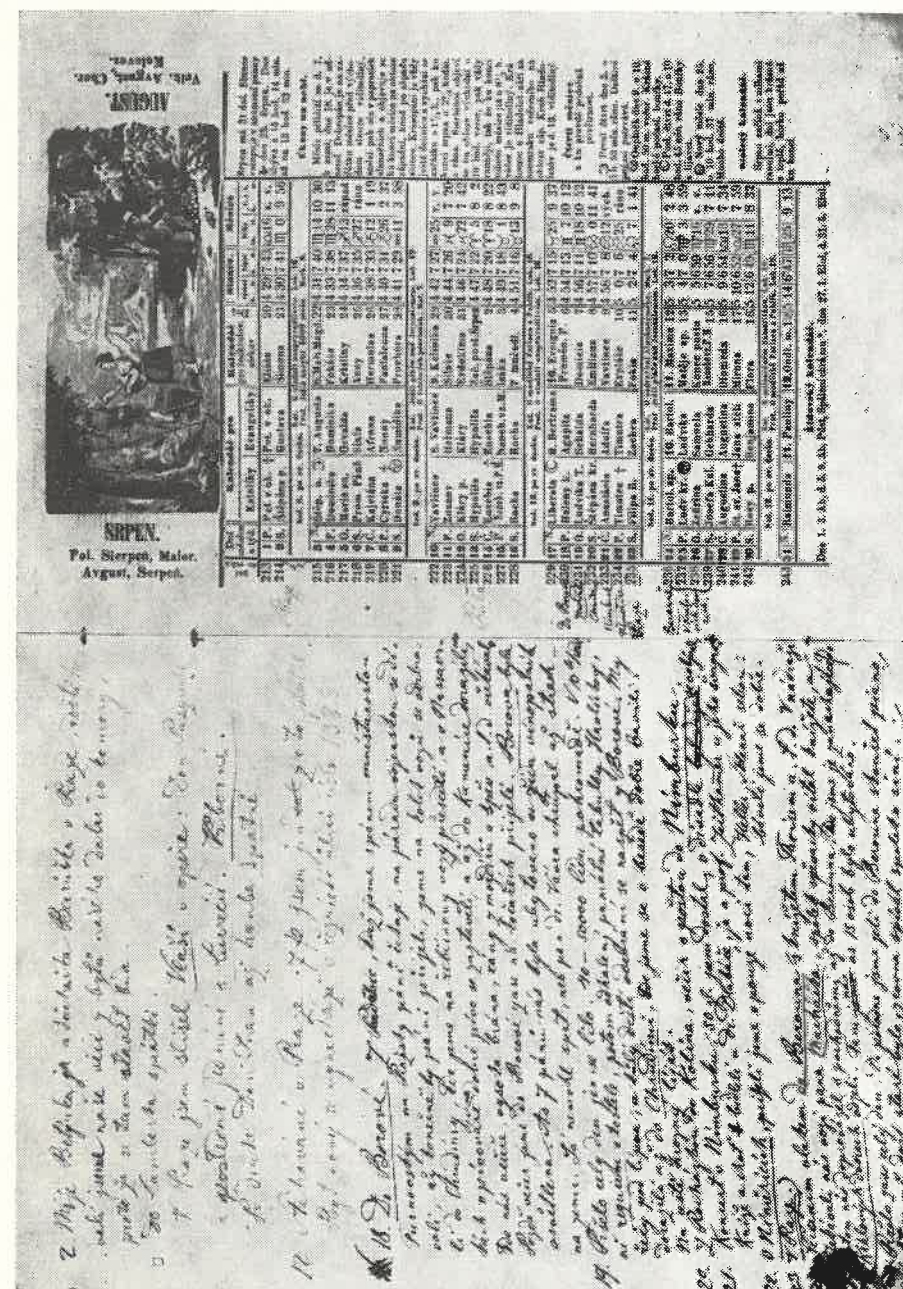
22. V Neměřicích, přijeli jsme v pouhé noci tam, Heller, Sklenář s sebou, bavili jsme se dobře.

Jak hluboce zapůsobil průběh a obsah borovské slavnosti na myšlení

¹⁴⁾ Bedřich Smetana (1824—1884), český hudební skladatel, v letech 1836—39 student německobrodského gymnasia.

¹⁵⁾ Antonín Hajn, Národ o Havlíčkovi, str. 205—206.

¹⁶⁾ Rudolf kníže z Thurn a Taxisu (1833—1904), právník a protihabsburský politik, první předseda Hlaholu, v r. 1866 spolupracovník J. V. Friče v protihabsburské akci. Vydavatel časopisu „Právník“.

Zápis z kalendáře Bedřicha Smetany o jeho účasti na borovských slavnostech v srpnu 1862

tehdejší mládeže, působivě vyjádřil ve své vzpomínce tehdy 16letý student Ladislav Quis:¹⁷⁾

„Jak tlouklo mi tenkrát srdce, když jsem za četou pražského Sokola, po noclehu v poštovní konírně německobrodské „Na Trubce“, chvátal pohledskou silnicí za časného, nevlídného rána dne 19. srpna 1862 v dešti a chladu k tomu vršku, na němž stojí borovský kostelíček!

Avšak co dbal jsem, co dbali ti tisícové za stejným cílem se všech stran jdoucí na nepohodu a psotu! Nám však svítilo slunce nadšení, nás hrály jeho paprsky. Vidím ji, tu starou košatou lípu na svahovitém náměstí borovském, slyším ještě ohnivou řeč Sladkovského, onu těžkou obžalobu padlého absolutismu, který zahubil nám našeho miláčka, vidím ty slzy, ty zaťaté pěsti naslouchajícího nesčetného davu a slyším opět bouřný ten příval jeho provolávání, když řečník ukončil. A věřte, že vzpomínka tato zůstane mi po celý život, ba jsem přesvědčen, že z těch tisíců, kteří tam tehda byli — a myslím, že sešli se tu lidé ze všech koutů českých zemí — všem utkvěla stejně a provždy tato upomínka a že pro mnohé a mnohé nezůstala bez plodu. Ano, tenkrát! — Dnes zní to jako pohádka z dávných časů, které se již nikdy nevrátí.

Ten mrtvý Havlíček jako by byl opět ožil, jako by dlel mezi námi, povzbuzoval nás k lásce k vlasti a lidu, k zmužilosti, k neústupnosti a k práci. —“

Borovské slavnosti věnovalo náležitou pozornost také c. k. policejní ředitelství v Praze, které poslalo do Borové dva konfidenty; jeden z nich byl dán k dispozici čáslavskému krajskému hejtmanovi. O jejich svědomité činnosti svědčí obsáhlá důvěrná zpráva, zaslaná vídeňské vládě a c. k. policejnímu ministerstvu. Má číslo 1824 P. P., jest datována 21. srpna 1862 a má 22 krasopisně napsaných stránek.¹⁸⁾

Za velké účasti lidu konaly se 13. a 14. srpna 1871 v Německém Brodě oslavy 50. výročí Havlíčkova narození. Při této příležitosti byla na Havlíčkově domě, tehdy majetku otce, odhalena pamětní deska. Německobrodská obec rovněž svým nákladem provedla úpravu domovního štítu dle návrhu chrudimského architekta Fr. Schmoranze.¹⁹⁾ Slavnosti, organizované německobrodskou jednotou Sokola, se zúčastnila také Havlíčkova matka Josefa

Havlíčková, dcera Zdeňka a sestra Jana Pujmanová. Velký počet korporací i jednotlivců se dostavil z Kolína, Kutné Hory, Humpolce, Čáslavi, Pelhřimova, Jihlavy, Chotěboře, Borové, Hlinska, Skutče, Chrastu, Chrudimi, Poličky, Pacova, Ledče, Polné, Počátek, Přibyslavi, Světlé, Dvora Králové a Prahy. Přijely četné pěvecké spolky a delegace Sokola. Velká byla též účast dělnictva. Redaktor Barák s dělníkem Bretschneiderem přivezli z Prahy vavřínový věnec a pozdravy několika dělnických spolků. Svě zástupce na této slavnosti měla vídeňská „Slovanská beseda“, redakce „Slovenských novin“ v Pešti a chicagský Sokol. Účastníkům oslav byly rozdány pamětní peníze a fotografie Zdeňky Havlíčkové, zhotovené chrudimským Gallatem. Havlíčkův dům byl ozdoben znaky zemí koruny Svatováclavské; českým, moravským, slezským a lužickým a pokryt mnoha věnci. Také na děkanském chrámu vlály velké prapory.

V sobotu 13. března se hráli místní ochotníci divadelní představení Scribovy veselohry „Mladý diplomat“. Po slavnosti byl slavnostní oběd s přípitky a večer ples.

Ačkoliv se purkmistr i řečníci zaručili c. k. okresnímu hejtmanovi za zachování pořádku, byla vyhlášena pohotovost místního četnictva a povolány posily z četnických stanic v Humpolci a Golčově Jeníkově (dle hlášení c. k. okresního hejtmana místodržitelství v Praze ze dne 11. srpna 1871).

Zajímavé podrobnosti o přípravě a průběhu slavnosti publikuje Antonín Šouba ve svém článku v almanachu Sokola z r. 1938:²⁰⁾

1871

Veškerá činnost jednoty nesla se k slavnostem Havlíčkovým, které byly opravdu velikého rázu a vyčerpávaly plně všechny činníky jednoty. Užší výbor slavnostního komitétu sestával z bratří: A. Kaulicha, E. Ambrože, A. Kaliny, J. Buriana, Fr. Fettra, J. Havleny, J. Seifrieda, J. Šupicha, J. Pfofa, A. Vašáka. Tento užší výbor dal provolání jednotám sokolským a občanům:

Národ, jenž ctí památku svých velikánů, ctí sama sebe. Mezi velikány naše řaditi lze zajisté na prvním místě našeho nezapomenutelného apoštola víry nejvznešenější — svobody to člověčenstva, hajitele našich svatých práv — Karla Havlíčka Borovského.

Živ jsa v srdci celý národ nosil,
umřev žije v srdci národa celého!

²⁰⁾ Antonín Šouba, Z dějin šedesátiletého trvání Sokola v Německém Brodě, almanach „Šedesát let Sokola v Něm. Brodě 1868—1928“, str. 12—14.

¹⁷⁾ Dr. Ladislav Quis (1846—1913), český básník, překladatel a spisovatel. Vydával mj. díla Havlíčkova a napsal též studii o vztahu Boženy Němcové k Havlíčkovi. V r. 1862—63 studoval na německobrodském gymnasiu. Z almanachu „200 let gymnasia v Německém Brodě“, str. 255.

¹⁸⁾ Antonín Hajn, Národ o Havlíčkovi, str. 229.

¹⁹⁾ František Schmoranz (1814—1902), architekt a konzervátor památek ve Slatiňanech a Chrudimi.

Ano žije a žítí bude duch Havlíčkův po věky všechny! Obětoval radosti rodinné, obětoval jmění své pro národ, pro svobodu.

A národ ten dobrý a vděčný jinak nemůže splácet obětavost Jeho než upomínkou památce Jeho věnovanou.

Karel Havlíček Borovský žil po delší čas mezi námi, v královském městě našem, ano — Brod byl mu druhou kolébkou po Borové.

A protože oslavíme, drazí občané, památku spoluobčana svého zasazením poprsí Jeho na dům otcovský na náměstí, odkud vyrván byl rodičům a milené své rodině a kde posud staříčká Jeho matka se svojí vnučkou Zdenkou žije.

Slavnost tato konána bude 14. srpna 1871 na náměstí král. města Německého Brodu. Zveme Vás co nejsrdečněji.

Jednota pozvala všech 95 jednot v Čechách, 19 na Moravě a 16 jednot zahraničních, všechna města a městyse v Čechách, na Moravě, vynikající osobnosti, z nichž uvádíme Dra Fr. L. Riegra, Dra Sladkovského, Frant. Palackého, Dra E. Grégra, Karla Sabinu, spisovatele, který přednesl slavnostní řeč, na tehdejší dobu tak protirakouskou, že sám Dr. F. L. Rieger prohlásil: „Kdybych jen část toho řekl, co Sabina, byl bych hned zavřen.“ A to už byl počátek podezření Sabinova konfidentství. Sabina²¹⁾ tehdy mluvil na rohu domu Nebesařova (nyní Pospíšilova) s kazatelnou vypůjčenou z kostelíka u sv. Trojice.

Jednota tvoří odbor prací písemných a tiskařských, ubytovací, uvítací a pro udržení pořádku, pro okrášení města a zábavu a odbor pro slavnostní hostinu, má slavnostní kancelář v „Besedě“ v horní místnosti proti mostu (nyní dům br. Dra Neuerna).

Posílá časté zprávy do Národních listů, Politiky, Pokroku, Moravské Orlice a Posla z Prahy. Prosí hudebního skladatele K. Bendla o pěveckou skladbu k významnému dnu, ale mistr nemůže vyhovět, poněvadž výbor slavnostní neposílal textu ke skladbě, takže rozhodl se výbor pro Slavnostní sbor B. Smetany, kterýž zapěly četné zpěv. spolky.

Sokol vymohl 50 procentní slevu na jízdném drahou u 10 ředitelstev různých drah, objednal od Kříže z Prahy 2000 kusů pamětních penízů za 240 zl. s poprsím Havlíčkovým na jedné a s nápisem — V Něm. Brodě Havlíčkova slavnost 14. srpna 1871 — na druhé straně.

²¹⁾ Karel Sabina (1811–1877), spisovatel a novinář, člen Repealu, v r. 1849 odsouzen pro velezradu k trestu smrti, omilostněn všeobecnou amnestií v r. 1857. Napsal mj. též libreto k Smetanově opeře „Prodaná nevěsta“. R. 1872 prohlášen čestným soudem za zrádce českého národa pro prokázanou konfidentskou činnost a kolaboraci s rakouskou policií.

Starosta Sokola smíchovského F. Benke, který měl při stavbě dráhy v Něm. Brodě zadány klempířské práce a tak stal se členem naší jednoty, daruje plaketu Havlíčkovu, kterou právě vystavoval na uměleckoprůmyslové výstavě v Chebu.

Přihlásilo se mnoho sokolských jednot, zpěváckých spolků, čtenářských i jiných besed, zástupci měst, vesnic a různých korporací, jedinci, takže by nestačilo několik stran k jich zaznamenání. Radostno jest pročitati jejich nadšené dopisy. Tak mezi jiným píše např. „Záboj“, zpěvácký spolek z Králové Dvora:

„Slunce nezacházej, pokud není slavnost velikého slovanského apoštola Karla Havlíčka ukončena.“

„Horymír“, spolek fiakristů a drožkářů v Praze, vysílá 7 členou deputaci. Členové přijeli s červenobílými širokými šerpami s nápisem: „Horymír“ 1. X. 1870. V dopise píše mezi jiným: „Přikládáme deklamaci „Horymírovu skok“, kterou by při slavnosti té co zástupce „Horymíra“ jeden člen ve vhodných místnostech přednesl.“ Báseň tato od Jana z Hvězdy po svolení c. k. okresního hejtmanství přednesena pak při lidové slavnosti na Losích.

Na darech pro tyto slavnosti získala jednota od městské rady 40 zl., od výboru „Sboru vářečenstva“ 30 zl. a od okresního výboru 10 zl.

Program slavnosti byl následující:

V předvečer slavnosti v neděli 13. srpna:

1. Odpoledne uvítání hostů.
2. V 7 hodin slavnostní divadelní představení „Mladý diplomat“ (při němž po celou hru bylo vystaveno na čelném místě poprsí K. Havlíčka).

V den slavnosti v pondělí 14. srpna:

1. Ráno hudba a střelba.
2. O půl 8. hod. zkouška zpěvní v Besedě.
3. O půl 9. hod. shromáždění všech jednot na dolním předměstí (za mostem).
4. Průvod k domu Havlíčkovu.
(Průvod byl takto řaděn: 1. Tříčlenné banderium na koních. 2. Starosta Sokola německobrodského na koni. 3. Hudba. 4. Banderia pěšky. 5. Sokol německobrodský. 6. Deputace z Ameriky (za Sokol z Ohia). 7. Tři proudy Sokolstva. 8. Zástupci různých korporací, spolků a jednotlivci).
5. Uvítací řeč (starosta města A. Kalina).
6. Slavnostní sbor od B. Smetany.
7. Slavnostní řeč a odhalení desky.
8. Chorál sv. Václava.

9. Odchod se zpěvem hymny „Kde domov můj“.
10. Slavnostní hostina v Besedě.
11. Odpoledne ve 3 hod. národní slavnost na Losích.
12. Ples v divadelních místnostech.

Slavnostem bylo přítomno ohromné množství lidu. Zajímavý je lístek, který obdržel slavnostní výbor od jednoho účastníka slavnosti: „Litujeme, že jak se ukázalo, stav rolnický je zde bíděně zastoupen, doufáme, že na příště snad to bude lepší“.

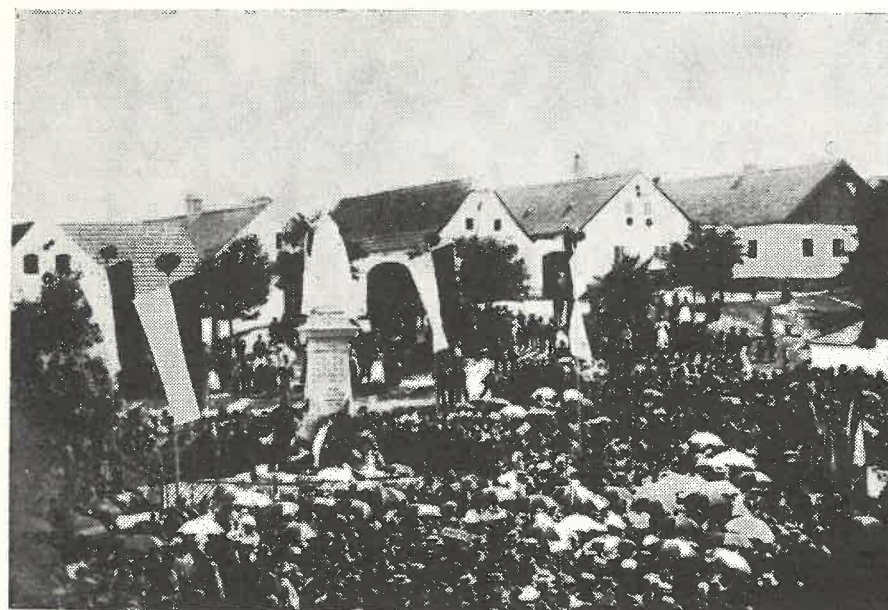
Podpis: přítomní rolníci.

Iniciátorem odhalení Havlíčkovy sochy na náměstí v Borové byl řídící učitel borovské školy Jan Hruška. Ten navštívil na výstavišti národopisné výstavy v Praze v r. 1895 dílnu bratří Ducháčků, kde se pracovalo na modelu Havlíčkovy sochy dle návrhu kutnohorského sochaře Josefa Strachovského.²²⁾ Svůj úmysl oznámil Jan Hruška veřejnosti v r. 1899 na manifestační pouti pražského dělnictva do Borové. Jeho návrh byl velmi kladně přijat účastníky manifestace i širokou veřejností. Po ukončení oslavy byl ihned vytvořen přípravný výbor, jeho členy byli Dr. Fr. L. Rieger, Dr. Václav Škarda, Dr. K. Baxa, poslanec Filip Bečvář, Dr. Ed. Brzorád, Josef Hyrš, Jan Hruška, Adolf Hamerník a Jan Klečák. Bylo vydáno svolání k národu a organizovány peněžité sbírky. V lednu 1901 byl již zvolen slavnostní výbor; jeho předsedou se stal okresní starosta Antonín Sládek, jednatelem Jan Hruška a pokladníkem obchodník Jan Bukovský, majitel rodného domku Havlíčkova. Celou akci popisuje řídící učitel Jan Hruška ve školní kronice borovské takto:

„Pomník Karla Havlíčka.

V m. dubnu 1900 vytvořil se, ku podnětu říd. učitele Jana Hrušky a Adolfa Hamerníka majitele závodu zámečnického na Král. Vinohradech rodáka to zdejšího, komitét pro zbudování pomníku rodáku zdejšímu Karlu Havlíčkovi Borovskému. Sepsáno svolání k národu by milodary přispěl na uskutečnění díla započatého. Na to sestaveny stanovy a dle těch vytvořil se spolek, který za účel vzal si zbudování pomníku. Příspěvky se scházely a již v únoru r. 1901, pomýšlelo se ještě letos ve výročí 80leté památky narození

²²⁾ Josef Strachovský (1850—1910), český sochař a řezbář. Studoval na akademii v Mnichově. Spolupracoval se sochařem Schnirchem na sochách pro Národní divadlo, vytvořil mj. Havlíčkův pomník v Kutné Hoře (kopie v Havlíčkově Borové), pomník bratřanců Veveřkových v Pardubicích, Žižkův pomník v Táboře, poprsí B. Smetany, Dra Riegra, Dra Tyrše, Červinkové-Riegrové aj.

Slavnostní odhalení Havlíčkova pomníku v Borové 25. srpna 1901

pomník Havlíčkovi odhaliti. Vše šlo hladce. Socha byla již před dvěma roky pp. Hamerníkem a Hruškou od bratřů Ducháčků z Král. Vinohradu pro obec zakoupena. Chyběl podstavec a to ostatní. Ve schůzi výboru v květnu 1901 konané požádán p. architekt Antonín Turek z Král. Vinohradu, by zhotovil návrh na podstavec. Ochotně vyhověl a již v červnu práce zadána byla sochaři p. Leopoldu Louvarovi z Něm. Brodu, který pomník (podstavec) zhotovil, do Borové dodal a postavil. Zábradlí kol pomníku zhotovil p. Adolf Hamerník z Vinohradu. A na co nemysleli jsme, že stane se v brzkú skutkem stalo se.

Den 25. m. srpna 1901 byl pro celý širošíř kraj dnem národního svátku, vždyť téhož dne sešlo se mnoho citelů Havlíčkových v Borové nejen z Čech, ale i z Moravy, Slezska a Rakous, by přítomni byli slavnému odhalení pomníku Havlíčkova.

I Borová oděla se již den před tím v háv slavnostní. Čistě obílené domky dekorovány byly věnci a prapory v barvách národních a večer ty malé chaloupky tonuly v záři světél nad nimiž jako hrdá paní v záři světél a ozdobena jsouc transparenty s poprsím a hesly Havlíčkovými — vévodila školní budova. Po 8. hod. večer vyšel z obecního domu pochodňový průvod, který

Náklad na pomník byl tento:

[illegible]

²⁴⁾ Karel Tůma (1843—1917), český novinář a politik, redaktor „Národních listů“, v letech 1883—95 poslanec českého sněmu, autor a vydavatel řady knih o Havlíčkově.

Den 25. m. srpna 1901 byl pro celý sírání kraj duem národ.
niko wádn, wádyt' lehoj' stu seto se mucho chlěti Hrodickowjch
w Horst' mien a Pech, ale i z Morawy, Slezka a Rakous, by přitonní
byli slawism othaleni zomizku Hrodickera.

Medli budž. arhiva odu to vlastni, plaćenosti prava zela za
činje pita budž. ulazni olee, by soćenim, se hmećim, hmeć
dnu opremita dčamim a celim oholi, se plaćenosti započim.

[illegible]

Lochin gholoviti p.p. Bratislava Vinohradská z r. 1896 hruš.
 bobslavci ze žuly p. Zepelenová x klm. Budej. za 2330 +
 jilibratki p. Adolf Hamerník x Vinohradná za 776 - 40
 Oranek a gorklaty stály as 800 +
 Hraštnici slavnosti započali poněkud paměti' nové dlely borovali.

de Va. fura l'hem	notun	hyle	valice	upamun	
x Borne	148	chilapen	x 164	chinel	297 deli
de Kel. Hord	29	"	x 26	"	55 "
x Bishora	16	"	x 18	"	34 "

Na domu št. 108 na kate druzina porokovca i zena s
6. 26 nab. pymanii ogle 335 natatini 2 kuti, 1 rovanika.

o Zet. Kerkhof te byle na poudhu 26, na noone. Sluit die.

22 Oct. 1901. ~~W. H. H. H.~~
1901. ~~W. H. H. H.~~

Sochu zhotovili pp. bratrance Ducháčkové z Prahy	za	1000 Korun
Podstavec ze žuly p. Leop. Louvar z Něm. Brodu	za	2880 Korun
Zábradlí p. Adolf Hamerník z Vinohradu	za	790 Korun 40 h.
Tarásek a základy stály as		600 Korun

Účastníci slavnosti zapsáni jsou v pamětní knize školy borovské.“

Ačkoliv se v úřední zprávě chotěbořského c. k. okresního komisaře Karla Pavlíka ze dne 26. 8. 1901 konstatuje, že „slavnost měla klidný průběh a jakkoli měla národní charakter, přece se nezvrhla v politickou demonstraci“ a že „intervenujícímu komisaři nebyla zavdána příčina k žádnému zakročení“, vyžádalo si presidium c. k. místodržitelství vysvětlení a doplnění zprávy, odvolávajíc se na novinářské referáty z „Národních listů“ a „Bohemia“.²⁵⁾ Ve svém vysvětlení k projevu redaktora Karla Tůmy c. k. okresní komisař mj. píše:²⁶⁾

Především si dovoluje podepsaný poznamenati, že mu bylo nemožno řeč redaktora Karla Tůmy zaznamenávati a zachovávat v paměti v této slavnostní chvíli a za stavu, kdy okolo tribuny řečníkovy v těsných řadách pohromadě stálo skoro 6000 osob.

Řečník líčil ve své řeči Havlíčkovu publicistickou činnost svého času, jak jest všeobecně známa a proto nebylo této historické vzpomínky ve zprávě podepsaného podrobněji vzpomenu.

Redaktor Tůma, jakož i ostatní řečníci mluvili umírněně a o aktuálních otázkách při této slavnosti nebylo mluveno. A přes to, že to tvrdí noviny „Bohemia“ v č. 285., nebyly činěny žádné prudké útoky na Němce. K řeči redaktora Tůmy, uvedené v novinách „Národních listech“ č. 235. si dovoluje podepsaný poznamenati, že tato řeč, jak byla otištěna, nebyla pronesena ve všech bodech a že se mnohé v líčení této slavnosti v „Národních listech“ ukazuje přehnaným.

Jakkoli v řeči Tůmově tu a tam bylo poukázáno na politické reminiscence doby Havlíčkovy a na politické poměry vůbec, nemůže býti z této řeči ani z celé slavnosti dedukována žádná politická demonstrace.

Podepsaný si dovoluje konečně připojiti, že se tato slavnost odbyla v úplném pořádku, bez výtržností nebo nějakých demonstrací nebo rušení pořádku.

Chotěboř, 5. září 1901.

Karel Pavlík, m. p., c. k. okresní komisař.

Myšlenka zbudovati Havlíčkův pomník v Německém Brodě vznikla již v roce 1906. Tehdy na schůzi spolkových delegátů, svolané městskou ra-

dou na žádost Řemeslnické besedy, bylo rozhodnuto, aby „sdružené národní spolky německobrodské“ uspořádaly pod záštitou městské rady velkou národní slavnost, jejíž čistý výnos by vytvořil základ fondu pro postavení pomníku. Po slavnosti, která se konala 7. července 1906, byl vytvořen výbor, v jehož čele stál MUDr. Šubrt, jednatelem byl ředitel městských úřadů Bartůšek a pokladníkem knihkupec G. Dvořák. Základem „fondu pro postavení pomníku KHB“, zřízeného u obce, se stal čistý výtěžek slavnosti 46 K 76 hal.; usnesením městské rady měla obec ročně přispívati částkou 100 K a přijímati dobrovolné dary k tomuto účelu.

Přes iniciativu a snahu některých jednotlivců, spolků a organizací (redaktor „Hlasů z Posázaví“ Hofrychtr, okresní výbor, Sokol), celá akce časem v podstatě utichla a oživila se až koncem první světové války zásluhou členů akademického spolku „Barák“ v souvislosti se záměrem přípravy důstojných oslav 100. výročí Havlíčkova narození v r. 1921 a zbudování Havlíčkova pomníku, jehož náklad by nepřesahoval 30.000 Kč a byl by uhrazen spolkem. Akademici prodávali k tomuto účelu dřevoryty ak. malíře Otakara Štáfle, konali soukromé peněžité sbírky a pořádali divadelní představení. Otakar Štáfl²⁷⁾ projednal celou záležitost s ak. sochařem prof. Bohumilem Kafkou.²⁸⁾

Oficiální a konkrétní ráz dala připravované akci schůze zástupců místních spolků, svolaná městskou radou na 13. září 1918. Text zápisu v úplném znění:²⁹⁾

Protokol

o schůzi dne 13. září 1918 v zasedací síni městské radnice konané za přítomnosti pánů: starosty dra Šubrtu, dra Halíka, Raupacha, Zettla, Fettera, Hromádky, Stránského, Petra, Švejdy, Riedla, Racka, Siebra, dra Havla, dra Zmeka, řed. Bartůška, Radila, Stuny, uč. Dubna, Pojezného, Ptáčka, Vencovského, dra Berky, dra Hořejše, Ivo Halíka, Štáfle, Rich. Halíka, Komzáka, Dvořáka, Zvolánka, Husy, Mrázka, Pabouska.

Zahájení:

Schůzi zahájil starosta města dr. Šubrt uvitáním přítomných, načež přečetl

²⁷⁾ Otakar Štáfl (1884—1945), akademický malíř, rodák z Německého Brodu, iniciátor myšlenky vybudování symbolického hřbitůvku obětí Vysokých Tater.

²⁸⁾ Bohumil Kafka (1878—1942), český sochař, žák J. V. Myslbeka a S. Suchardy, profesor Akademie výtvarných umění v Praze, člen Československé akademie věd a umění, autor řady národních soch.

²⁹⁾ Zápisník o schůzích spolku pro postavení pomníku K. Havlíčka v Německém Brodě, str. 1.

²⁵⁾ „Bohemia“, německý deník vycházející v Praze v l. 1827—1938.

²⁶⁾ Antonín Hajn, Národ o Havlíčkovi, str. 384.

přípis tělovýchovné jednoty Sokola, který ve výborové schůzi, dne 4. září 1918 konané, usnesl se požádati městskou radu, aby v nejbližší době svolala zástupce všech předních místních spolků, na níž se projedná — aspoň v hrubých rysech — program — stého výročí narozenin Karla Havlíčka Borovského, připadajícího do roku 1921. Rovněž JUC R. Halík a malíř Štáfl jménem mladých požádali za svolání schůze k sestavení konsorcia pro postavení Havlíčkova pomníku a předložili za tím účelem seznam těch, kteří by do dnešní poradní a ustavující schůze měli být pozváni. Byla proto svolána dnešní schůze s přizváním těch, kteří mají o tuto akci zájem.

Debata:

Debatta, již účastnili se dr. Halík, Štáfl, Racek, JUC Halík, Zvolánek, Mrázek, Zettl, Husa, Ptáček, Riedl, dr. Zmek, řed. Bartůšek, Dvořák a dr. Šubrt, vyslovili se jedni pro uctění Havlíčkovy památky postavením důstojného pomníku ve zdejším městě, druzí pro položení základního kamene v jubilejním roce ke stavbě divadla, nesoucího jméno Havlíčkovo, po případě se sochou Havlíčkovou v divadle nebo před divadlem. Konečně někteří pro postavení pomníku nejdříve a potom teprve pro stavbu divadla, což doporučil i předsedající.

Po skončené debatě usneseno jednomyslně uctít památku Havlíčkovu v jubilejním roce 1921 odhalením důstojného pomníku a zároveň přípravnými pracemi pro postavení Havlíčkova divadla, s níž se započne, jakmile poměry dovolí. Přitom bylo poukázáno, že pomník postaví se nejen z příspěvků místních, nýbrž i z příspěvků celého národa, poněvadž postavení Havlíčkova pomníku v Něm. Brodě jest povinností celého národa. Naproti tomu postaví se divadlo jen z peněz obce a místních peněžních ústavů a z příspěvků v městě sebraných. Dále usneseno požádati obecní zastupitelstvo, aby povolilo potřebné peníze na koupi stavebního místa pro divadlo již v tomto roce.

K postavení pomníku a divadla budiž ustaveno konsorcium, do něhož vyšlou všechny místní spolky po 1 členu.

Pod dojmem, že docíleno jednotného a svorného usnesení ohledně uctění Havlíčkovy památky, byla schůze předsedou drem Šubrtem prohlášena za skončenou.

Adolf Ptáček,
t. č. zapisovatel.

Na další schůzi, konané 26. října 1918, byl zvolen výbor „konsorcia pro postavení Havlíčkova pomníku a divadla“. Jeho předsedou se stal MUDr. Šubrt, místopředsedou Dr. Berka, jednatelem Otakar Štáfl a JUC Halík, pokladníkem bankovní ředitel Kadlec a zapisovatelem učitel A. Ptáček.

Na schůzi byl též přečten dopis³⁰⁾ ak. sochaře prof. Kafky, ze 4. 10. 1918, týkající se výběru vhodné lokality pro Havlíčkův pomník. Dopis je adresován „Slavnému akademickému spolku Barák v Něm. Brodě“ a prof. Kafka v něm píše:

Dovoluji si Vám sdělit, že jsem prohlížel v Německém Brodě místa, na která bylo by lze postavit pomník K. Havlíčka, a k vyzvání přítele Štáfla dovoluji si podati tento úsudek.

Přicházejí pouze 3 místa v úvahu; park za děkanstvím, náměstí a městský park nad rybníkem.

V parku za děkanstvím dalo by se sice dobře uplatnit umělecké dílo, ale zdá se mě tato část města býti celkem méně význačnou. Uličku od děkanství k parku jistě by nebylo lze rozšířit; i kdyby k tomu účeli chtělo děkanství pozemek odstoupit, jistě že by mu to vyšší církevní instance zabránily. Tedy na hlavní pohled na pomník od děkanství nedalo by se pomýšlet již také proto, že by se pomník obracel čelem k zadkům budov.

Jedině možné by bylo, postavit pomník čelem k rybníku; důsledek toho by byl dosti nákladné přemístění bruslařské chaty jinam, a odstranění několika stromů a křoví ze břehu, tak aby se plateau pomníku otevíralo na rybník; za pomníkem by se vysázely stromy co pozadí, tak aby cesta od děkanství stala se zadním, podřadným přístupem k pomníku; cesta na břehu rybníka by byla upravena na cestu hlavní, vedoucí před pomník.

Pro místo na náměstí mluví pádný důvod, že pomník stál by v centru města, kde největšímu počtu lidí byla by osobnost Havlíčkova na mysl přiváděna. Umístit jej ale před radnici nedovoluje ta okolnost, že náměstí má svah dolů k radnici, takže by byl na pomník pohled shora dolů, což přiči se posláním pomníku, který je hymnus, a tudíž nésti se má nad pozorovatele, a ne pod něj. V úvahu by mohlo přijít místo, které je vedle v náčrtu zběžně naznačeno, takže hlavní pohled by byl zdola od radnice.

S odstraněním kašny nebo Mariánského sloupu nemohu počítat nejen proto, že to neodpovídá mému přesvědčení, ale také proto, že by to komise pro zachování historických památek zamezila z důvodů, které jsou mimo náboženskou otázku. Pomník Havlíčkův by musel stát v téže čáře co kašna (viz náčrt), aby oproti kolmé ose náměstí, ve které je kašna a Mariánský sloup, uplatnila se osa jiná — vodorovná — t. j. kašna a Havlíček. Zůstává zde přes vše obava, že nynější harmonie náměstí ustoupila by přeplněnosti, a že by tyto 3 objekty, ideově různorodé, navzájem na sebe rušivě působily.

³⁰⁾ Zápisník o schůzích spolku pro postavení pomníku K. Havlíčka v Německém Brodě str. 3, č. 1.

Přiznám se, že místo třetí — nad rybníkem v městském parku zanechalo ve mě velký dojem. Přístup k němu alejemi s obou stran, situování místa ve středu parku na návrší nad městem jest jedinečné. Stromy a keře kolem pomníkového místa, tak jak nyní jsou, zůstaly by beze změny, a tvořily by pozadí pomníku, že šťastnějšího nelze si přát; tím, že zmíněné pozadí již tam je, nejen že odpadá náklad na jeho vysázení, ale především ta výhoda zde je, že okolí pomníku bylo by při jeho odhalení již v definitivní úpravě, a nemuselo by se čekat léta, než vysázené stromy dorostou. Také žádné odkopávky a změny terénu není třeba provádět. Terén od místa pozorovatelova (od půlkruhu roubeného lípami) vzhůru stoupající, nesl by rybník krásně do výše, takže by celek musel činit dojem imposantní velkorysosti.

Kdyby se chtělo docílit, aby pomník byl z města viditelný, připouštím, že by to bylo proveditelné tím způsobem, že by se odstranilo několik malých líp z půlkruhu, a že by se pod půlkruhem několik stromů a keřů snížilo, aniž by pohled na stráž od města nějak trpěl.

I proti tomuto třetímu místu mohla by se uvést námitka, to jest — že pomník by byl mimo město. Nutno však počítati s tím, že až pomník bude v parku postaven, že tím stoupne přitažlivost parku a bude pak více navštěvován. I to třeba též uvážit, že všechna naše města dosud byla zvětšována, a že toto zvětšování bude jistě rapidnější v samostatném Československém státě; místa, která nyní připadají snad od města vzdálená, přiblíží se rozmachem stavebním centru města.

Kdyby všechny pomníky, které v Čechách se budou stavět, tlačily se na naše náměstí k pomníkům již stávajícím, dospěli bychom ke skladištím kamene a bronzu na náměstích; tím chci jen znázornit, že je třeba decentralizaci se nebránit.

Myslím, velevázení pánové, že po uvážení všech pro- i protidůvodů jsou nejslabší námitky proti místu v městském parku nad rybníkem; proto Vám ono místo ku postavení pomníku K. Havlíčka co nejvřeleji doporučuji.

V hluboké úctě

4. X. 1918.

B. Kafka

V lednu 1919 bylo provedení pomníku definitivně zadáno prof. Kafkaovi, architektonickou úpravou byl na jeho návrh pověřen architekt Gočár.³¹⁾

Dokladem nadšení a zájmu o realizaci celé akce byl i velký pěvecký

koncert ženského sboru německobrodského „Jasoně“ za řízení sbormistra učitele B. Pojezného ve prospěch stavebního fondu, který se konal 26. dubna 1919 v Obecním domě v Praze. Koncert, jehož se zúčastnil také prezident republiky, členové vlády a významné osobnosti našeho veřejného i kulturního života, měl velký úspěch a vynesl přes 5000 Kč ve prospěch stavebního fondu.

Předmětem široké a bouřlivé polemiky, jež byla odrazem poválečné psychózy a rozjitřené atmosféry mezilidských vztahů a názorů, se stalo vhodné umístění pomníku, když někteří jednotlivci považovali morový sloup za symbol protireformace a požadovali velmi nekompromisně jeho odstranění z brodského náměstí a nahrazení pomníkem Havlíčkovým. S konečnou platností rozhodlo ministerstvo školství a národní osvěty, jež jednoznačně zakázalo porušování starobylého rázu náměstí, vyslovilo se pro zachování morového sloupu jako vzácné barokní památky na původním místě a situování pomníku na jiné vhodné lokalitě. Na schůzi konsorcia, konané 14. června 1920, bylo definitivně rozhodnuto na základě argumentace Otakara Štáfla a prof. B. Kafky o umístění pomníku v horní části parku nad rybníkem. Zde se také dne 3. října 1920 konala slavnost položení základního kamene Havlíčkova pomníku. Jeho odhalení v říjnu 1921, jak se původně předpokládalo, však muselo být přeloženo pro potíže technického rázu na dobu pozdější.

Oslavy 100. výročí Havlíčkova narození se konaly 14. a 15. května 1921. Významnou měrou se na nich podílel Otakar Štáfl svou výstavou tatranských akvarelů a ilustrací pohádek, pěvecké sbory „Jasoně“ a brodští ochotníci, kteří se hráli Stroupežnického hru „Naši furianti“. 11. listopadu 1921 uspořádal ženský sbor „Jasoně“ v Praze další koncert ve prospěch stavebního fondu.

Práce na zhotovení sochy však neprobíhaly bez komplikací. Jak sděluje prof. Kafka dopisem z 10. února 1924, došlo k poškození modelu sochy při jeho dopravě do Geislingen v Německu, kde tamější závod Württembergische Metallwarenfabrik měl provést zvětšení sochy v sádře. Tím se posunul původní červnový termín odhalení pomníku na září 1924.

Definitivně k němu došlo 14. září 1924. Slavnosti, nad níž převzal záštitu prezident republiky, se zúčastnilo mnoho oficiálních osobností; slavnostní projev přednesl předseda poslanecké sněmovny František Tomášek. Většina prominentních osobností včetně presidenta republiky však zaslala omluvné dopisy a slavnosti se nezúčastnila. Opět se uskutečnila výstava Štáflových tatranských akvarelů, vystoupily všechny pěvecké složky „Jasoně“ a v přírodním divadle v Kotlině se hráli místní ochotníci Mahenova „Jánošíka“.

³¹⁾ Josef Gočár (1880—1945), profesor architektury na Akademii výtvarných umění v Praze, významný spolutvůrce moderní české architektury.

Slavnostní odhalení Havlíčkova pomníku v Německém Brodě 14. září 1924

Havlíčková socha byla ulita v libeňské slévárně bratří Bartáků v Praze a na jejím zhotovení zde intenzivně pracovalo šest lidí plně čtyři měsíce.

Zajímavé podrobnosti o své práci uvádí autor pomníku prof. Bohumil Kafka ve svém článku „Můj pomník Karla Havlíčka Borovského v Německém Brodě“,³²⁾ kde píše:

Z podnětu malíře O. Štáfla seskupilo se v Něm. Brodě několik mladých lidí ve Spolek pro postavení pomníku, a zahájilo svoji akci v době, kdy svítala naše samostatnost. O. Štáfl vyzval mě na jaře 1918, abych vytvořil skizzu pomníku. Tím byla novými lidmi oživena akce pomníková, kterou městská rada německobrodská asi 20 let před tím začala a pak několikrát obnovila s malým výsledkem.

Jednání těchto mladých nadšenců s městskou radou o umístění pomníku konalo se v zasedací síni radnice za přítomnosti různých místních korporací. Mladí iniciátoři pomníku si přáli mít pomník tam, kde nyní stojí — v parku na návrší nad městem, v přesvědčení, že náměstí je již zaplněno Mariánským sloupem a kašnou; byl to i můj názor. Ve zmíněné schůzi, konané brzy po 28. říjnu 1918, byli mnozí pro umístění pomníku na náměstí. Vše bylo tehdy totiž pod dojmem náhlé zprávy, že v Praze byl právě skácen na Staroměstském náměstí Mariánský sloup, a že proto i Mariánský sloup v Něm. Brodě má být skácen a na místě něho aby se postavil Havlíček. Když jsem uváděl, že místo, zvolené pro Mariánský sloup, jest velmi krásné, ale že nemohu chtít, aby pro výtečné umístění mé práce byl odstraněn krásný Mariánský sloup — umělecky cenná součást krásného náměstí — tu jeden z pánů ve schůzi na mě vykřikl: „Vám je Panenka Maria milejší než Havlíček.“ Snad lze mé pevnosti děkovati, že památné německobrodské náměstí není ochuzeno o toto krásné dílo. Umístění pomníku v parku nad městem došlo pak až po odhalení pomníku všeobecného souhlasu.

Brzy po 28. říjnu 1918 připadlo mně, požádat ministerstvo národní obrany, aby věnovalo rakouská děla, z nichž by byla odlita socha Havlíčkova jako socha vítěze z děl státu poraženého. Moji myšlenku Otakar Štáfl ihned provedl, a ochotou tehdejšího ministra národní obrany V. Klobáče³³⁾ věnována byla tři děla bývalého Rakousko-Uherska v celkové váze 1450 kg, z nichž pak byla socha Havlíčka také odlita.

Při podrobném studiu pomůcek jsem shledal, že o Havlíčkově podobě jest méně dobrých dokladů, než bych se byl nadál. Tak o celkové výšce a

³²⁾ Antonín Hajn, *Národ o Havlíčkovi*, str. 597—599.

³³⁾ Václav Klobáček (1868—1942), německobrodský rodák, český politik a novinář, zakladatel české strany národně sociální (1897). V letech 1918—1920 byl čs. ministrem národní obrany.

hmotnosti postavy byly jen dohady a ty se krajně rozcházely. Po mnohých pátráních zjistil jsem náhodou v rodině Chleborádově³⁴⁾ v Běhyni, že sestra Havlíčkova říkala, že Karel byl ze všech dětí nejvyšší — a ona že byla 174 cm; byl to pro mě pevný opěrný bod, že byl tedy nad 174 cm, t. j. byl vyšší postavy. Obával jsem se totiž, že kdybych si postavu volně vytvořil, že by jednou v budoucnosti mohlo býti moje pojetí znehodnoceno zjištěnými skutečnostmi. Když pak po letech, po odhalení pomníku, byl otevřen hrob Havlíčkův na Olšanských hřbitovech, tu univ. profesor Matiega k mému milému překvapení zjistil měřením kostry Havlíčkovy, že byl vysoký 175—176 cm.

Seznal jsem dále dlouhým hledáním, že autentickou podobou Havlíčkovou jest jen jeden daguerotyp³⁵⁾ (hlava z profilu, límec košile rozepjat) a jedna kresba od Lehmana³⁶⁾ (hlava z profilu s kloboukem na hlavě). Vše ostatní jsou pouhé nespolehlivé odvozeniny.

Před započítím práce byl jsem upozorněn vynikajícím našim malířem při úvaze o zjevu Havlíčkově, že byl zrzavý; neuváděl pro to doklady. Leč později jsem zjistil z úředního pasu, vydaného na cestu do Vídně, že bylo v popisu obličeje jeho uvedeno mimo jiné — vlas: černý! Jest sice známo, že v takových popisech bývají charakteristiky všeobecné — jak je humorně uvedeno i ve Smetanových „Dvou vdovách“. Leč považuji za vyloučeno, že by úředník nerozeznal barvu zrzavou od černé. Nejen to: našel jsem, že v Česko-Amerických novinách zaznamenal pamětník, který viděl Havlíčka po návratu z Brixenu, že „měl na bradě vous, a byl šedivý — k nepoznání“. Jak známo, zrzavé vlasy zřídka šediví — naopak černé vlasy mají snadný sklon k sešedivění (to asi nastalo po velkých duševních utrpeních Havlíčkových).

Bylo mně také raděno velmi inteligentní osobou z Německobrodské, aby Havlíčka založil robustního jako Rodin Balzaca — že tak rostlí jsou lidé na Českomoravské vysočině, a že Havlíček byl robustní, že také chtěl sedlačit. Leč zjistil jsem si, že výše zmíněný daguerotyp, kde Havlíček je v profilu, byl proveden pro jeho snoubenku Julii před r. 1848 — tedy v době plné jeho životní síly — a na té podobizně je hubený, štíhlého krku.

Po stránce ideové, při celkovém pojetí sochy tanulo mi mimo jiné

na mysli Dra Jana Herbena,³⁷⁾ že „Havlíček byl zvón bijící na poplach“; že „burcoval národ proti Rakousku, proti církvi, proti šlechtě, proti militarismu“. Usiloval jsem o to, vyvolat svojí sochou city a představy, jež dává našemu národu celá Havlíčkova činnost.

K architektonické části na pomníku pozval jsem prof. Gočára, který v prvních skizkách navrhoval monumentální schodiště, vedoucí od rybníka po stráni k prostranství před pomníkem; později pak bylo od schodiště upuštěno a architektonická část pomníku byla zjednodušena.

Pomník byl uskutečňován přispěním občanstva německobrodského a okolí, aniž bylo apelováno na širokou československou veřejnost. Byl odhalen za velkolepých, radostných slavností r. 1924.

Dle údajů o hospodářské bilanci celé akce přijalo konsorcium pro stavební fond pomníku do konce června 1924 celkem 182.669 Kč. Nejvyšší položky této částky tvoří výnos ze slavnosti při kladení základního kamene 22.479 Kč, z jubilejní oslavy r. 1921 59.056 Kč a úroky z uloženého kapitálu 15.129 Kč. Obec darovala stavebnímu fondu 10.000 Kč, akad. spolek „Barák“ 9.369 Kč, okresní správní komise 6.500 Kč, „Jasoň“ 5.350 Kč atd. Výdajové položky tvoří hotové výlohy a autorský honorář prof. Kafky 89.000 Kč, architekta Gočára 5.000 Kč, odlití do bronzu 45.000 Kč, kamenické práce 52.000 Kč, úprava parku 15.000 Kč a organizační výdaje spojené s pořádáním slavnosti 18.000 Kč.

V září 1943 byla Havlíčkova socha na příkaz německého komisaře města Münzbergera sejmuta dělníky brodské stavební firmy Prokop Šupich a odvezena do Prahy. Žulový podstavec byl rozebrán a kvádry odvezeny do městského dvora, základní kámen se schránkou s listinami, uložený v zemi pod pomníkem, však zůstal na svém místě. Pomník byl uložen v Praze na Maninách na skládce barevných kovů. Péči a obětavostí českých lidí, zejména manželky tvůrce pomníku paní Bertý Kafkové, zůstal neporušen a po válce se vrátil zpět do Havlíčkova Brodu. Dne 6. července 1946 byl péčí Sboru pro Havlíčkovy oslavy v Havlíčkově Brodě za přítomnosti presidenta republiky Dra Ed. Beneše a dalších významných osobností znovu slavnostně odhalen nad památníkem obětí druhé světové války a květnové revoluce 1945 na svém nynějším místě v městském parku.

³⁴⁾ Havlíčkova neteř Pavla Pujmanová (1863—1942) se provdala v r. 1886 v Krušemburku za učitele Arnošta Chleboráda (1859—1941) z Habrů, pozdějšího ředitele škol v Běhyni nad Lužnicí.

³⁵⁾ Krtičkův daguerotyp z r. 1847.

³⁶⁾ Kresba Henri Lehmana z r. 1849.

³⁷⁾ Jan Herben (1857—1936), český spisovatel a publicista, zakladatel a redaktor „Času“.

SETKÁNÍ S ŽIVÝM MODELEM KE KAFKOVU HAVLÍČKOBRODSKÉMU POMNÍKU KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO

Bylo to v Lázních Luhačovicích v srpnu 1950, kde mě čirá náhoda svedla se statným padesátníkem, kdysi štíhlým, vlasatým vojínem, který — jak jsem se měl brzy dovědět — prospěl velikému dílu.

Soudruh Mora, důlní dozorce z Příbramě, představil mi svého přítele Karla Štíbra, hutníka z Kladna. Při vyslovení města Havlíčkova v souvislosti s mým jménem ptá se mně soudruh Štíbr, zdali u nás v Havlíčkově Brodě máme pomník Karla Havlíčka Borovského.

„Ovšemže máme — krásné, monumentální dílo mistra Bohumila Kafky“ — odpovídám.

A nyní klidné, avšak překvapující přiznání: „Tak já jsem stál mistru Kafkovi jako model k tomuto pomníku.“

A kladenský hutník, imponentní, vyrovnaná postava, rozvážně ve zkratce vypravuje, jak kdysi v roce 1921, kdy sloužil u bývalého smíchovského pěšího pluku, nechal si jejich velitel nastoupit svůj prapor za přítomnosti neznámého pána v nejlepších mužných letech.

„Profesor Kafka, klidný, s bystrým pohledem obcházel v doprovodu velitele kolem vojáků, stojících v pohovu, až ukázal na mě, takřka nejvyššího vojáka praporu“ — vypráví s. Štíbr. — „A hned nato zněl rozkaz poručíka Zedníka: ‚Vojín Štíbr, ukázat ruce!‘

S pocitem, jako bych snad byl podezírán z nějaké krádeže, ukazují ruce, mistr Kafka je jejich prohlídkou uspokojen a hned následuje další rozkaz: ‚Vojín Štíbr, čelem vzad!‘

Další důkladná prohlídka za přítomnosti neznámého civilisty jen utvrzovala mé kamarády u praporu v domněnce, že jsem patrně něco provedl, za co pravděpodobně půjdu »do basy«. Nato ještě následovala podrobná prohlídka ve velitelské kanceláři, kde jsem dostal další rozkaz — svléci se! To už jsem však velitele žádal o vysvětlení. Protože však u vojska je samozřejmě bezpodmínečná poslušnost na prvním místě, nezbylo mi než poslechnout — třeba bez žádaného vysvětlení.

A teprve potom, když i tato prohlídka dopadla uspokojivě, představil se mi dosud neznámý pán, vysvětlil mi, že potřebuje živý model pro pomník Karla Havlíčka Borovského a požádal mě, zda bych tuto službu pro

něho udělal. Toť se ví, že jsem ochotně svolil, oceňuje též v duchu poznámku profesora Kafky, že to nebude zadarmo. A tak jsme se dohodli, že se druhého dne na Mánesově mostě sejdem.

Schůzka byla ujednána na půl devátou dopoledne. Od půl devátě chodím tedy po Mánesově mostě, zpočátku trpělivě a později, když se chýlilo k jedenácté hodině, už netrpělivě — až mě najednou osloví nějaký pán: „Nejste vy ten voják, s kterým jsem se včera dohodl o modelu?“ — S pocitem ulehčení jsem honem přisvědčil, že ano, že jsem to já.

Mistr Kafka chodil totiž po druhé straně plně frekventovaného mostu, jinak oblečen než včera při setkání v kasárnách — a tak k uskutečnění schůzky došlo s jistými nesnázemi. Zakončili jsme ji však přátelským rozhovorem při čaji, na který mě mistr Kafka pozval.

Prvním činem druhého dne byla společná cesta do Národního muzea k vyhledání vhodného obleku z doby Havlíčkovy s nezbytnou čamarou. I to šťastně dopadlo — jenom s »perkama«, jaké Karel Havlíček nosíval, byla potíž kvůli mým poněkud větších chodidlům. A tak mi pan profesor dal udělat u svého známého mistra obuvnického nová perka, která mě padla jedna radost.

A pak už zvolna nastávala práce s modelováním. Deset minut napjatého stání v přesně zvolené pozici, jak je známa z havlíkobrodského pomníku, potom čtvrt hodiny přestávka a po pečlivém srovnání všech sebemenších záhybů obleku opět deset minut napětí. Je jisté, že jsem se snažil ze všech sil, aby oprav bylo co nejméně. Avšak i tak se stalo, že třeba několikátý denní práci na příklad na ruce mistr Kafka uznal za nevyhovující — a začalo se znova.

Po dlouhém studiu v havlíkovském oblečení, při kterém pan profesor byl plně ponořen do své umělecké tvorby, že zřídkakdy promluvil celou větu, nastala další část studia, při které jsem musil stát nahý. Také to mi nečinilo zvláštních potíží, až na jednu okolnost.

Mistr Kafka byl rektorem na akademii výtvarných umění a vyučoval tehdy asi na 200 žáků a na 100 žaček této akademie. Stávalo se, že výuku prováděl právě při práci na modelu pomníku K. H. B. A když prvně oněch sto studentek přišlo do jeho dílny, kde já stál »jak mě Pánbůh stvořil«, myslel jsem, že shořím... Ale i na to se časem zvyklo.

Krátký boj musel jsem svést s vojenskými pány o zachování své kštiče, která bujně poletovala na mé hlavě. Jen díky tomu, že jsem se v těch časech v kasárnách objevil jen při »fasování žoldu«, zůstala posud nepovšimnuta, tedy také nedotčena.

Jednou však byla nařízena všeobecná lékařská prohlídka, při které

všichni vojáci našeho praporu museli předstoupit před komisi v rouše Adamově. Toť se ví, že pan major ihned zahlédl mou na vlasy bohatou hlavu a nařídil kategoricky, že vlasy musí dolů. Obhajoval jsem je se vším důrazem, pan major však, to že by mohl říci každý a mezi civilisty že bych se pak mohl vychloubat, jak jsem na to »vyzrál«. Nevěda jiné rady, nabídl jsem mu, že přinesu potvrzení mistra Kafky — nu a to platilo. Rektor Kafka klidně napsal pár řádků, já je předal panu majorovi a vlasy zůstaly pro mé dočasné vedlejší povolání nedotčeny.

Na druhý rok prohlásil pan profesor, že pojede na dva měsíce do ciziny, abych si to s vojnou nějak vyřídil. A tak po ty dva měsíce nespátřil mě ateliér profesora Kafky vůbec, ale i kasárna opět jen při rozdělení žoldu. Právě když se tato doba mého lenošného odpočinku končila, skončily i manévry, a vojáci-kamarádi z mého praporu vraceli se do kasáren unaveni, zamazáni, rarostlí... Tehdy něco tíživého, dosud neznámého — rozhodně výčitka svědomí — prostoupilo mé nitro.

A tak jsem ve službách mistra Kafky nejen dovožákoval, ale docházel jsem k němu ještě další čtyři měsíce po ukončení aktivní vojenské služby. Tehdejší plat 400 Kč týdně nebyl k zahoeení...

To je vše, co jsem si z krátkého vyprávění hutníka Štíbra z Kladna zaznamenal. Nový můj přítel z pobytu v Luhačovicích, Karel Štíbr nakonec přiznal, že rád vzpomíná na ty dva roky, po které trvalo jeho náhodné zaměstnání u mistra Bohumila Kafky. A já jen dodávám, že on i jeho rodina mohou být opravdu hrdi na to, že byl účasten na tvorbě vysoce hodnotného uměleckého díla, symbolu a ozdobě Havlíčkova, kdys Německého Brodu: památníku neohroženého bojovníka za svobodu a obrození českého národa.

1950

Jan Šedý

MĚSTO HAVLÍČKOVO

Je to už kus historie o velké události, již naše okresní město uskutečnilo: starou touhu změnit název ryze českého místa dle hmatatelné pravdy. V Německém Brodě byl dle sčítání lidu v r. 1921 počet obyvatel 8.986, z toho Čechů 8.853, Němců 51, jiných národností 82.

Brzy po obnovení samostatnosti ozval se z Kuratoria městského muzea hlas, aby dosavadní přežitý název města byl změněn a v novém přívlastku aby se veřejně obec přiznala k Havlíčkovi. Tyto snahy několikrát se opaku-jící, zůstaly nesplněny z důvodů zahraničně i vnitřně politických. Na myš-lence i snaze po přejmenování města měl velký podíl jednatel muzea odbor-ný učitel Ant. Šouba, který do správy muzejní byl zvolen v roce 1919.

V roce 1920 získala obec od městské spořitelny Havlíkův dům a věno-vala jej muzejním účelům, příští pak rok bylo sté výročí narození Karla Havlíčka Borovského a dozrála již myšlenka uctít památku neohroženého novináře výtvarně hodnotným pomníkem v městských sadech.

Slavnostní položení základního kamene bylo uskutečněno při jedinečně jásavé národní slavnosti v neděli dne 15. května 1921. Zvláštní číslo Světo-zoru, k této slavnosti vydané, mělo na první straně báseň redaktora Aug. E. Mužika, v níž město apostrofoval zvoláním. „Ty město Havlíčkovo! Čestné jméno, jež na věčnou slávu ti přiděleno!“ Znovu a ještě z větší silou byla oživena myšlenka změnit název města, leč realizace byla neuskutečnitelná.

Sochař prof. B. Kafka pracoval na vytvoření pomníku, který 14. září 1924 byl předán veřejnosti. Velikou zásluhu o uskutečnění díla měl Otakar Štáfl, který i v příštích a velmi těžkých letech byl strážcem osudu pomníku. Příchod okupantů znamenal zásah do citů obyvatelstva, ve dnech 17. až 23. července 1943 byl pomník ze sadů odstraněn a dán vzdor své umělecké hodnotě do sběru válečně důležitých kovů.

Dějiny však pokračovaly, říše byla u konce svých sil, přiblížil se slavný máj roku 1945. Město se 5. května 1945 připojilo k pražské revoluci a míst-ní občané zaplatili svobodu krví.

5. května 1945 byl konstituován místní národní výbor, který v histo-rické dopolední schůzi rozhodl k návrhu svého člena ředitele Ant. Šouby přezvatí dosavadní Německý Brod na Havlíkův Brod. Rozhodnutí bylo z radničního balkonu oznámeno shromážděnému občanstvu, které přijalo zprávu s nadšením.

Předseda revolučního národního výboru v Havlíčkově Brodě Václav Pašek vyhláší dne 5. května obnovení československé samostatnosti. Současně byl vysloven požadavek na změnu jména města z Německého Brodu na Havlíčkův Brod

Změna názvu města byla oznámena vytištěnou vyhláškou tohoto znění:
„Na paměť současných dějinných chvil bylo město Německý Brod rozhodnutím národního výboru ve své schůzi dne 5. května 1945 přejmenováno na Havlíčkův Brod.

Nic nesmí připomínat germánskou potupu naší vlasti.

Žádáme všechny úřady, podnikatele, obchodníky a soukromníky, aby toto rozhodnutí národního výboru ihned uskutečnili.

Všichni používejte zásadně od této chvíle pojmenování Havlíčkův Brod. Pryč se vším, co čpí nepřitelem!

Všechny tiskopisy, jež máte na skladě, používejte dále, ale změňte na nich z nutnosti třeba jen přepsáním název města!

Místní národní výbor.“

Od 5. května 1945 bylo město nazýváno Havlíčkovým Brodem, ale dále byl veden tichý, nikoliv lehký boj o uznání změny. Bylo nutno dokázat, že změna je oprávněná a že jsou pro to vážné důvody. Dlouho docházely na místní národní výbor výtky soukromníků, že železnice i pošta zaspaly čas.

Teprve v posledních dnech říjnových ministerstvo vnitra schválilo změnu názvu města a oznámení o tom přinesl Úřední list č. 139 ze dne 1. listopadu 1945.

Kafkův bronzový pomník Karla Havlíčka Borovského stratil svůj exil pod železným šrotem v Praze na Maninách. Odtud byl vyproštěn, přivezen zpět do Havlíčkova Brodu a opětně vztyčen v brodských sadech. Letos bude dovršena doba plného půl století od slavné brodské slavnosti položení základního kamene dne 15. května 1921.

OBSAH

Úvodní slovo	5
K literárním počátkům Karla Havlíčka (<i>M. Řepková</i>)	7
Nad historií Havlíčkova Slovana (<i>Josef Polák</i>)	24
Slovo k expozici Karla Havlíčka Borovského (<i>Anna Vondruš</i>)	30
Karel Havlíček, první poslanec humpolecký (<i>Prof. Jiří Rychetský</i>)	39
K historii pamětních desek a pomníků Karla Havlíčka Borovského v Havlíčkově Borové a Havlíčkově Brodě (<i>Karel Kvaš</i>)	50
Setkání s živým modelem ke Kafkovu havlíčkobrodskému pomníku Karla Havlíčka Borovského (<i>Jan Šedý</i>)	80
Město Havlíčkov (Pavel Sochr)	83

Knihovní systém Clavius

425550002819

HAVLÍČKOBRODSKO

Vlastivědný sborník • 1971

Recenzoval Dr. Pravoslav Kneidl, PNP Praha
Vydalo Okresní vlastivědné středisko v Havlíčkově Brodě
v nákladu 1000 výtisků
k 150. výročí narození Karla Havlíčka Borovského
Povoleno VěKNV č. 1161/kult./71
Vytiskly Východočeské tiskárny, n. p.,
provoz Havlíčkův Brod